

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Криворізький державний педагогічний університет
Психолого-педагогічний факультет
Кафедра теорії і практики початкової освіти

«До захисту допущено»

Реєстраційний № _____

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2022 р.

**ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ ТА
МОЛОДДЮ В СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ**

студентки групи ЗСПм-17
ступінь вищої освіти «магістр»
психолого-педагогічного факультету
спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма «Соціально-
педагогічна робота з дітьми та молоддю»
Гришаєвої Ольги Андріївни

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент, доцент кафедри соціальної
педагогіки і соціальної роботи
Размолодчикова Іванна Вікторівна

Оцінка:

Національна шкала _____

Шкала ECTS ___ Кількість балів _____

Голова ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

Члени ЕК _____

(підпис) (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

_____ (підпис) _____ (прізвище, ініціали)

Кривий Ріг – 2022

ЗАПЕВНЕННЯ

Я, Гришаєва Ольга Андріївна, розумію і підтримую політику Криворізького державного педагогічного університету з академічної доброчесності. Запевняю, що ця кваліфікаційна робота виконана самостійно, не містить академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Я не надавала і не одержувала недозволену допомогу під час підготовки цієї роботи. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело.

Із чинним Положенням про запобігання та виявлення академічного плагіату в роботах здобувачів вищої освіти Криворізького державного педагогічного університету ознайомена. Чітко усвідомлюю, що в разі виявлення у кваліфікаційній роботі порушення академічної доброчесності робота не допускається до захисту або оцінюється незадовільно.

(підпис) _____

Роботу виконано на кафедрі соціальної педагогіки і соціальної роботи Криворізького державного педагогічного університету. Міністерство освіти та науки України.

Захист кваліфікаційної роботи відбудеться «10» грудня 2022 року об 13 годині на засіданні екзаменаційної комісії з атестації здобувачів вищої освіти зі спеціальності 011 Освітні педагогічні науки, освітньо-професійної програми «Соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю».

Адреса: Навчальний корпус №4 Криворізького державного педагогічного університету, Дніпропетровської обл., м. Кривий Ріг, вул. Героїв АТО, буд.79А.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент
Размолодчикова Іванна Вікторівна
доцент кафедри соціальної педагогіки і
соціальної роботи психолого-педагогічного факультету
Криворізького державного педагогічного університету

Рецензенти:

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. У роботі вказано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, зазначено експериментальну базу, особистий внесок в результати апробації кваліфікаційного дослідження.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело Гришаєва О.А.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДЦЮ У СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ.....	9
1.1. Сільська громада. Її ознаки та структура	9
1.2. «Соціальна робота» та «соціальне виховання» як складові функціонування сільської громади	18
Висновки до 1 розділу	27
РОЗДІЛ II. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ.....	28
2.1. Сфера діяльності соціального педагога у сільській громаді: специфіка, проблеми, функції	28
2.2. Форми та методи соціальної роботи з дітьми та молоддю у сільській громаді.....	35
Висновки до 2 розділу	49
РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ОСОБЛИВОСТЕЙ УМОВ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДЦЮ У СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ	51
3.1. Організація експериментальної роботи	51
3.2. Аналіз результатів експериментальної роботи з дослідження особливостей роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді.....	69
Висновки до розділу 3	72
ВИСНОВКИ.....	73
ЛІТЕРАТУРА	77
<i>Додатки.....</i>	<i>82</i>

ВСТУП

Реформа децентралізації призвела до справді тектонічних змін в українському суспільстві, в органах державного управління, у місцевомусамоврядуванні.

З 2014 року – з часу ухвалення Концепції реформування місцевогосамоврядування та територіальної організації влади в Україні, була створеназначна законодавча база для проведення широкомасштабної реформимісцевого самоврядування. Напрацьований чималий досвід.

За останні роки ми спостерігаємо чимало переваг децентралізації. Вжебільше 800 об'єднаних громад взяли на себе відповідальність втілюватиякісні управлінські рішення. При цьому об'єднані територіальні громади досізустрічаються з деякими труднощами та проблемами. Серед них особливостіроботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді [45, с.5].

Надання соціальних послуг на локальному рівні має своє законодавче підґрунтя, зокрема, Парламент країни ухвалив Закони України «Про соціальні послуги», «Про співробітництво територіальних громад», «Про добровільне об'єднання територіальних громад», «Стратегію подолання бідності», «Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»», «Національну стратегію у сфері прав людини», «Стратегію реформування системи надання соціальних послуг до 2022р.» і плани заходів щодо її реалізації, відповідно до яких прийнято 15 державних стандартів соціальних послуг і низку документів, що регулюють процес надання соціальних послуг у громадах.

Наразі зростає роль громад у вирішенні соціальних проблем територій, груп та окремих громадян в сучасних умовах. Одним із завдань реформування влади у сучасній Україні є забезпечення результативності молодіжної політики та соціальної роботи з дітьми та молоддю.

Стан організації дозвілля, відпочинку та оздоровлення дітей у сільській місцевості можна оцінити як кризовий. Майже половина сільських дітей

мають досвід уживання алкогольних напоїв. В останні роки різко стала зростати протиправна поведінка сільських дітей. В тому числі зростає динаміка втягнення дорослими сільських дітей у злочинну та іншу протиправну діяльність.

В сільських громадах все частіше стикаються з проблемою забезпечення прав дітей-інвалідів, через брак спеціалістів та недостатнє матеріально-технічне і програмно-методичне забезпечення такі діти часто залишаються ізольованими від життя, відсутність корекційних класів у школах не дозволяє пройти таким дітям необхідну реабілітацію, отримати освіту знаходячись у межах громади.

Наразі розвиток соціальної роботи характеризується активним пошуком нових напрямків роботи, підходів та інноваційних технологій для розв'язання соціальних проблем різних груп населення.

Особливості роботи соціального педагога у сільській громаді висвітлюють у своїх працях Г.Слозанська, О.Опанасенко, Т.Семигіна, М.Лукашевич, О.Безпалько, А.Ткачук, І.Зверева, К.Іващенко, Т.П.Петренко.

Проблеми соціального виховання активізуються на переломних етапах розвитку суспільства. Радикальні зміни в усіх сферах життя сучасного українського суспільства супроводжується загостренням молодіжного безробіття, дитячою безпритульністю, злочинністю, наркоманією, посиленням соціального розшарування в молодіжному середовищі.

В сьогоденній ситуації виникає гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання дітей та молоді, яка могла б захистити покоління, яке тільки вступає в життя, від руйнівних наслідків кризи, що переживає країна. Саме це зумовило вибір теми нашого дослідження «Особливості роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді» [10].

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді.

Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких завдань:

1. Охарактеризувати поняття громади та її структури;
2. Дати визначення понять «соціальна робота» та «соціальне виховання»;
3. Окреслити специфіку діяльності соціального педагога в громаді;
4. Виділити форми та методи роботи соціального педагога з дітьми та молоддю в громаді.

Об'єктом дослідження виступає соціальна робота з дітьми та молоддю у сільській громаді задля формування успішної особистості.

Предмет дослідження. Шляхи і умови роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді.

Гіпотеза дослідження полягає у твердженні, що ефективність роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді буде ефективною, якщо дотримуватися певних соціально-педагогічних умов:

- підвищення інтересу до життя громади та усвідомлення особистої відповідальності за її розвиток;
- формування соціально-активної та успішної особистості.

Методи дослідження. У ході дослідження використовувалися такі групи методів: теоретичні (вивчення та узагальнення теоретико-методичного матеріалу з проблеми дослідження, аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння); емпіричні (спостереження, аналіз документації, соціально-педагогічний експеримент).

Методологічну основу дослідження становлять загально філософський напрям наукового пізнання, котрий вказує шляхи дослідження функціонування всього суспільства, його груп і розвитку окремої особи, індивіда в конкретних історико-культурних умовах суспільства, шляхи дослідження дії окремих груп на соціальне формування особистості, положення психології, педагогіки про взаємозв'язок культурологічних та соціально-виховних явищ у соціокультурному просторі. А також дослідження проблеми роботи соціального педагога у сільській громаді

висвітлено у роботах Г.І.Слозанської, О.В. Опанасенко, В.П.Беха. Форми та методи роботи соціального педагога в сільській громаді О.В. Безпалько, В.Скуратівський, Т.Титаренко, М.Шевченко, К.В.Іващенко, І.В.Куцур Соціальне виховання учнівської молоді Ю. Поліщук, Т.П. Репнова. Вплив різних факторів на виховання Ю.А.Гапон.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці та впровадженні в систему роботи соціального педагога у сільській громаді форм та методів роботи які б в більшій мірі залучали дітей та молодь до активної участі в житті громади, полегшували соціальну адаптацію та соціалізацію підростаючого покоління.

Експериментальною базою дослідження виступала громада села Ганнівка Петрівської селищної ради Олександрійського району Кіровоградської області.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорювалися на засіданні кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи жовтень-листопад 2022 року. Результати дослідження були представлені на I Всеукраїнській науково-практичній конференції «Спеціальна освіта та соціальна інклюзія: виклики XXI століття» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2021 р.) та IX Всеукраїнській науково-практичній студентській інтернет-конференції «Науковий простір студента: пошуки і знахідки» (м. Київ, 28 квітня 2022 р.).

Структура роботи. Магістерське дослідження складається зі вступу, трьох розділів, шести підпунктів, висновків до підпунктів та загальних висновків, списку використаних джерел (50 позицій) та додатків.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ У СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ

1.1. Сільська громада. Її ознаки та структура

Людина виступає істотою соціальною, її саморозвиток, самоактуалізація відбувається в середовищі її проживання – у сім'ї, в спілкуванні з друзями, сусідами, в освітньо-виховному закладі, у виробничому колективі. Соціальне становлення особистості відбувається за умови участі в діяльності різних соціальних інститутів та спільнот, до них можна віднести громаду як соціальне утворення.

У зв'язку з воєнними діями, соціально-політичними змінами, що відбувалися в нашій державі, соціальна робота в громаді набула нового значення.

Реформування адміністративно-територіального устрою, децентралізація влади, створення об'єднаних територіальних громад, розподіл та делегування повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування сприяють розвитку соціальної роботи та системи надання соціальних послуг населенню, включаючи дітей та молодь. Фахівці соціальної сфери впливають на громади й зазнають від них постійного впливу. Отже, щоб кваліфіковано надавати допомогу, втручатися в ситуації, які викликають труднощі в громаді, що є одним із завдань соціальних працівників, їм потрібно бути обізнаним з визначенням громади, її різновидами, формальними й неформальними характеристиками її структури [36].

У цьому випадку особливого значення набуває виокремлення визначення «громада» як ключового елементу у здійсненні соціальної роботи у сільській громаді.

Поняття «громада» існує досить давно та є досить суперечливим. Соціологи, психологи, історики, соціальні працівники дають свої тлумачення

цього явища, маючи свої погляди на його сутність, характеристики чи ознаки.

Офіційно в нашій державі вживають поняття «територіальна громада». Конституція України розглядає її як первинний суб'єкт місцевого самоврядування. Окреслення поняття «територіальна громада» як важливого суб'єкта місцевого самоврядування в Україні та його нормативне закріплення відбулося з прийняттям Конституції України у 1996 р. У законі «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997) територіальна громада – це жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр [25].

Первинно, дослідженням громади займалися соціологи та історики. У соціології поняття «громада» використовується для опису об'єднань / спільнот людей, які виникають або існують у межах конкретних груп або територіальних одиниць з метою соціальної взаємодії.

В соціології громада переважно розглядається як спільнота – об'єднання людей з метою соціальної взаємодії. При цьому зазначається, що в основі утворення й функціонування соціальних спільнот лежать різноманітні чинники, особливості та ознаки: суспільний поділ праці; сфера й характер діяльності; стабільність інтересів, потреб, цілей, завдань; походження; культура; менталітет. Термін “спільність” підкреслює асоціативний, сумісний, спільний характер життєдіяльності людей, які об'єднані на основі певних спільних рис і ознак, зв'язків, що обумовлює багатоманіття форм соціальних спільностей.

На думку О. Батанова, територіальна громада це територіальне суспільство, що складається з фізичних осіб, які постійно проживають і працюють на території села чи добровільного об'єднання в спільну громаду кількох сіл, селища чи міста, безпосередньо або через сформовані ними муніципальні структури вирішують питання місцевого значення, мають

спільну комунальну власність, нерухоме майно на даній території, платять комунальні податки і пов'язані територіальними та особистісними зв'язками системного характеру [4].

За твердженням І.Бутка, громада «це люди, які мешкають у певних територіальних межах та об'єднані спільними інтересами». М.Баймуратов та В.Григор'єв зазначають, що територіальна громада – це «сукупність фізичних осіб, які постійно мешкають на певній території та пов'язані територіально-особистісними зв'язками системного характеру». [44]

Автором монографії «Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи» В.А.Овчаренко територіальна громада визначається як «спільність жителів, об'єднаних шляхом природного розселення і постійним проживанням в межах одного або кількох населених пунктів з єдиним адміністративним центром, за яким Конституцією та законами України визнане право вирішувати питання місцевого значення в межах законодавства України» [19].

На думку соціологів В.Скуратівського, Т.Титаренка, М.Шевченка, основними чинниками, що визначають, характеризують, впливають на утворення і функціонування громади належать: поділ праці; спільних характер та сфера життєдіяльності, зв'язки; єдність рис, ознак і цінностей, інтересів та потреб; однакове походження, культура і сумісний менталітет; єдність території; подібність побуту, схожість психології мислення і поведінки, взаємопов'язаність економічних, політичних, соціальних та юридичних відносин, єдністю цілей, поглядів, смаків, звичок.

Ю.Сурмін виділяє в громадських об'єднаннях три види спільнот. За його визначенням, громадою є автономна соціальна надструктура, що об'єднана перманентною спільною діяльністю. Під місцевим співтовариством він розуміє певну незалежну частину товариства, характерною рисою якої є її локальна цілісність, іншими словами – це жителі певної місцевості. Незалежність такої частини товариства відносна. Соціально-територіальною спільнотою Ю.Сурмін називає

територіально-об'єднану сукупність людей, що формується на основі соціально-територіальних розбіжностей у специфічне соціальне утворення. Дана спільнота виступає носієм локально виявлених зв'язків і відносин які панують у данному співтоваристві [41, с.23-31].

Звертаючись до історичних наукових праць, в них поняття «грумада» застосовується для позначення самоврядної виробничої та соціальної групи. В той же час дослідники історики виділяють дві форми існування громад:первісну і селянську. В історії української державності «грумада» у більшій мірі характеризує саме селянські, землеробські громади. З великою імовірністю можна стверджувати, що сільські громади існували ще за часів слов'янських племен, які заселяли територію сучасної України. Племена склалися з окремих сімейних спільнот, які утворювали общини. Для позначення «грумади» використовувалися поняття «верв», «мир», «сіло», «люди»[36] .

Схожої думки з істориками щодо визначення «грумади» юристи і державотворці, вони аналізують це поняття у контексті дослідження актуальних проблем у теорії і практиці місцевого самоврядування. Досліджуючи питання децентралізації влади та надання додаткових повноважень орган місцевого масо врядування, Д.Барнс подає декілька категоріальних дефініцій при визначенні поняття «грумада». Зокрема, науковець вважає, що «грумада» - це: історично утворена спільнота людей із спільними традиціями, сукупністю соціальних взаємодій, які будуються на основі родинних стосунків, характеризуються проживанням на одній території, належністю до певної соціальної групи; спільних колективний споживач послуг персоніфікованого та індивідуалізованого характеру, що задовольняють існуючі потреби та інтереси; виробник публічних послугу залежності від владних повноважень й участі органів місцевого самоврядування у життєдіяльності людей. Д.Барнс наголошує, що громада «має здатність впливати на місцеве суспільне життя та своєю владою

репрезентувати місцеве населення, а також наділяти його певними повноваженнями».

Дідух О.А. стверджує що громади існують повсюди, проте сам термін «громада», з одного боку, вживають для позначення особливих форм спільної взаємодії; а з іншого – він означає щось позитивне й цінне в суспільних відносинах, хоча представники різних ідеологій розходяться в розумінні «цінного».

Громада яка об'єднує людей, котрі мешкають в одній географічній місцевості, - це територіальна громада. Історичне розуміння громади пов'язане саме з належністю до певної географічної місцевості.

Громада за інтересами об'єднує людей, котрі мають спільні проблеми, або людей, які мають спільні інтереси, соціальні зв'язки або характеристики. До них можна віднести громади за етнічною/національною ознакою, які нинідебільшого не проживають компактно, і все ж люди певних національностей відчувають деяку, «віртуальну» межу, яка відокремлює цю групу від інших [2, с.16-18].

Проаналізувавши наукову літературу дійшли висновку про існування у практиці та науковій теорії різноманітних підходів до трактування суті «громади». Однак можна стверджувати, що усі проаналізовані нами визначення вітчизняних та зарубіжних науковців і практиків, присвячені дослідженню означеного феномену, можна структурувати у дві групи ті, для яких поняття «громада» - локальна соціальна спільнота, особлива форма спільної взаємодії та ті, для яких – «громада» - об'єднання людей за інтересами, ідеями, покликом, цінностями.

Безперечно проблемно стверджувати про існування громади, якщо самі представники громади не відчувають своєї приналежності до неї. Приналежність до певної громади може бути територіальною, коли особа проживає на території громади, в межах її кордонів і відчуває особистісне членство у громаді. Приналежність може туби символічною, коли особа проживає на території громади, проте відчуває свою приналежність до

декількох спільнот (професійної, релігійної, освітньої, тощо), що характеризується як індивідуальне членство у множинних громадах. Більшість людей є одночасно членами територіальних і не територіальних тобто символічних громад.

У сучасному світі членство в територіально визначеній громаді є швидше правовим статусом громадянина, однак це ще не може свідчити про його ідеологічну приналежність до громади, в якій він проживає. Ідеально, коли особа ідеологічно та територіально асоціює себе із певною конкретною громадою [36].

Отже, можна відзначити, що єдиного визначення та розуміння це поняття не набуло, однак, варто відзначити спільні ознаки цього феномену:

- розуміння громади як сукупності осіб, що мешкають разом у межах певної території;
- наявність між цими особами певних зв'язків та відносин;
- наявність у цих осіб певних спільних інтересів;
- наявність певних прав і повноважень для вирішення проблеми спільної для цієї сукупності осіб.

О.Мороз, підсумовуючи напрацювання сучасної науки, дещо ширше визначає основні ознаки територіальної громади:

- спільна територія існування(може включати проживання, роботу, володіння нерухомим майном);
- спільні інтереси у вирішенні питань життєдіяльності;
- соціальна взаємодія в процесі реалізації цих інтересів;
- психологічна само ідентифікація кожного члена з громадою;
- спільна комунальна власність;
- сплачування комунальних податків [44].

Варте уваги цілісне і системне окреслення науковцем М.Баймуратом основних ознак громад, деякі з них уже стали законодавчо закріпленими, серед яких:

- Територіальна – спільне проживання осіб (жителів), які входять у громаду на певній території, у межах певної адміністративно-територіальної одиниці – село, селище, місто (ч.1.ст.140 Конституції України);
- Інтегративна – територіальна громада виникає на основі об'єднання всіх жителів, що проживають на певній території, незалежно від того, чи є вони громадянинами даної держави, а також іноземні громадяни, особи без громадянства, які постійно проживають на певній території. Можливе включення в територіальну громаду біженців і переміщених осіб (за ст.1 Закону України « Про місцеве самоврядування України»);
- Інтелектуальна – основою конституювання територіальної громади є спільні інтереси жителів, які мають специфічний характер і виявляються у вигляді широкого спектру системних індивідуально-територіальних зв'язків, що виникають між ними (основний об'єкт діяльності громади – питання місцевого значення – ч.1 ст.140 Конституції України);
- Майнова – територіальна громада є суб'єктом права комунальної власності (їй належить рухоме нерухоме майно, прибутки місцевих бюджетів, інші кошти, земля, природні ресурси які є власністю відповідних територіальних громад, ч.1 ст.142 Конституції України);
 - Фіскальна – члени територіальної громади є платниками місцевих податків і зборів (ст.67 Конституції України; ст. 4,6,15 Закону України «Про внесення змін у Закон України «Про систему оподаткування» від 18 лютого 1997р.) [3, с.14-17].

Нинішню громаду розглядають не тільки як певну територію чи просто сукупність людей, не тільки як систему владних стосунків, а й як ідеальну конструкцію, символ, що втілює уявлення людей про певні форми соціального життя. Дана конструкція являється соціальною, тому що ґрунтується на підтримці, однастайності та взаєморозумінні людей, що створює позитивний заряд енергії й об'єднує соціальні зв'язки. Громада як

може мати певні межі, так може бути і без них, але вона відіграє значну роль, оскільки виконує функції, необхідні для виживання людства.

У той же час структура громади важко піддається визначенню. Вона не має жорсткого підпорядкування, ієрархічної побудови, але завжди можна знайти конфліктні ситуації, відкриті чи приховані [22, с.20-25].

Розрізняють формальні та неформальні характеристики структури громади. У випадку територіальної громади, то до формальних характеристик належить інформація щодо органів масової влади, шкіл, церков/релігійних організацій, засобів масової інформації, розташованих на її території. Важливими є також демографічні дані громади: статистика, яка дає уявлення про склад населення, рід занять, стан здоров'я, а також інформація щодо адміністративних меж громади.

До неформальних характеристик громади відносять інформацію щодо існуючих соціальних угруповань, наприклад, релігійних, політичних, расових, класових, культурних чи субкультур них.

Історично місцеві громади спиралися на дві структури: суспільні збори та громадські асоціації. Дані структури створювали в місцевій громаді «суспільний простір». Для соціального працівника потрібна співпраця з такими громадськими асоціаціями та розвиток місцевих ініціатив у громаді, аби « суспільний простір» сприяв розв'язанню або мінімізації соціальних проблем і конфліктів [14, с.3-12].

Структура та членство у територіальній громаді є більш-менш зрозумілим: мапи населених пунктів дають уявлення про географічні межі громади; групи в громаді виникають у певних мікрорайонах (будинках, вулицях). Більшість громад за інтересами самі визначають критерії того, хто належить до них, а хто – ні. Таким критеріями можуть бути походження, прізвище, релігія та відвідування якоїсь церкви, спільна історія тощо. Через те структура громади за інтересами відрізняється від структури територіальної громади. Вона може бути й дещо більш ієрархічною або ж більш хаотичною.

Таким чином, ми дійшли висновку, що термін «грумада» стосується конкретних людей, певної території, а також досвіду, соціальних стосунків і прагнень. Розрізняють формальні й неформальні характеристики громад.

Формальні характеристики :

- інформація про адміністративні межі громади;
- інформація про органи місцевої влади, школи, релігійні організації, засоби масової інформації, розташовані на території громади;
- демографічні дані: склад населення, рід занять, стан здоров'я тощо.

Неформальні характеристики:

- основні цінності, традиції;
- існуючі соціальні угруповання, такі як, релігійні, політичні, культурні чи субкультурні;
- рівень замученості, почуття належності до громади;
- рівень задоволення конкретними проявами життя у громаді;
- уявлення про потреби різних груп громади;
- стосунки між членами громади, їх групами;
- інституції, що мають найбільше влади та впливу;
- статус та роль соціальних служб;
- рівні та канали комунікації.

Принципово новим підходом є сприйняття людини як частини громади, а не наголошування на формальних ознаках прописки чи належності до трудового колективу, він виходить із визнання прав людини, її свобод, у тому числі, свободи об'єднань, віросповідань, права на участь у прийнятті рішень та розв'язанні наявних проблем [42, с. 356-365].

Узагальнюючи вище викладене необхідно зауважити, що поняття «грумада» належить до суперечливих понять соціологічної науки. Аналіз його сучасного розуміння дозволяє стверджувати, що громади є складним якищем, що дає можливість для багатьох інтерпретацій і залишає чимало відкритих питань. Науковий дискурс щодо громади, як відзначають Т.Семігіна та Д. Лиховид, можна відобразити через окремі теорії та підходи,

у яких її теоретичне осмислення пов'язане з науковими теоріями та дисциплінами, що, залежності від основного предмету, вивчають той чи інший аспект соціальних практик у громаді [28, с. 186-195].

1.2. «Соціальна робота» та «соціальне виховання» як складові функціонування сільської громади

Соціальний розвиток у XXI ст. супроводжується в більшості країн світу нагромадженням гострих проблем життєдіяльності людей і пошуками шляхів і можливостей їх розв'язання. У відповідь на актуальні суспільні запити в Україні розгортається соціальна робота.

У сучасній науковій літературі поняття «соціальна робота» розглядається у трьох основних значеннях:

- Практична професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людям, які опинилися у скрутній ситуації;
- Навчальна дисципліна з професійної підготовки фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення;
- Галузь наукових знань, яка ґрунтується на сукупності концепцій і теорій, досліджує принципи і закономірності, моделі та методи соціальної роботи, має об'єкт і предмет дослідження, систему наукових понять і категорій, сукупність методів дослідження.

Розглянуті значення поняття «соціальна робота» взаємопов'язані, саме до компетенції науки про соціальну роботу належить розробка системи наукових категорій і понять, які становлять теоретичну базу соціальної роботи. З її допомогою розкривається зміст основних принципів соціальної роботи, ведеться пошук тенденцій та закономірностей її практичної реалізації, узагальнюється та аналізується досвід соціальної роботи, ефективність наявних і пошук інноваційних її форм, дієвість засобів та методів здійснення [16].

Соціальна робота доволі молода наука, тому більшість проблем перебувають і стані незавершеного дослідження, триває робота з уточнення та корегування понятійно-категоріального апарату, ведуться наукові дискусії щодо термінології, розуміння змісту й структури соціальної роботи, доцільності використання різноманітних методів практичної діяльності. Зазначене стосується також і розуміння базового поняття «соціальна робота», дискусії про зміст якого тривають у науковій та навчальній літературі, насамперед йдеться про соціальну роботу як вид професійної діяльності.

Порівняльний аналіз визначень поняття «соціальна робота», які зустрічаються у вітчизняній та зарубіжній літературі, свідчать про відсутність узагальненого його розуміння. Лише одне в чому збігаються погляди різних авторів, це визначення соціальної роботи як різновиду діяльності.

Переважна кількість науковців вважають, що це має бути професійна, практична діяльність. Відносно інших характеристик цієї діяльності, зокрема мети, суб'єкта, об'єкта соціальної роботи, думки розходяться.

Чимало дослідників розуміють соціальну роботу як допомогу. Зокрема, австралійська академія соціальної роботи пропонує розглядати соціальну роботу як специфічну форму допомоги людям із боку суспільства у задоволенні їхніх соціальних потреб розв'язанні конфліктів, зумовлених індивідуальними або соціальними причинами.

Більшість дослідників схиляються до визначення поняття соціальної роботи, запропонованого Національною асоціацією соціальних працівників США: соціальна робота – це професійна діяльність із надання допомоги індивідам, групам і спільнотам, посилення чи відновлення їх здатності до соціального функціонування та створення сприятливих соціальних умов для досягнення цих цілей [31].

У вітчизняному суспільствознавстві прийнято умовно вирізняти в соціальній роботі теоретичний і практичний рівні (аспекти, розділи), проте переважає соціально-педагогічний. Одним із перших в Україні на початку 90-

х років спробував методологічно обґрунтувати соціальну роботу донецький дослідник В. Сидоров. Він визначив соціальну роботу як "професійну роботу з надання допомоги особі, сім'ї, різним віковим і соціальним групам (клієнтам) у розв'язанні їхніх психолого-педагогічних, медичних, правових, економічних та інших проблем"; вона реалізується у взаємодії клієнта та спеціалістів "з метою поліпшення чи відновлення здатності перших до життєдіяльності".

У цьому визначенні чітко відбито сутність і специфіку соціальної роботи як галузі суспільної практики. Для її теоретичного обґрунтування в умовах суспільства перехідного типу багато зробили барнаульські та московські вчені. Колектив під керівництвом І.Зайнишева, запропонував розглядати теорію соціальної роботи в широкому значенні як "систему поглядів і уявлень щодо використання чи пояснення явищ і процесів, соціальних відносин, що виникають під впливом діяльності соціальних служб і органів соціального захисту та допомоги населенню". У вузькому ж, спеціальному значенні соціальна робота, на думку вчених, є вищою формою організації наукового знання про найсуттєвіші зв'язки і відносини, що виникають у процесі цієї діяльності [11].

Дослідник А. Кравченко під соціальною роботою розуміє спеціальну професійну галузь, що є сферою практичного застосування соціологічних і психологічних принципів до розв'язання проблем, які визначають суспільне чи індивідуальне неблагополуччя. Подібного погляду дотримується В.Жмир, на його думку соціальна робота це теорія і практика соціальної політики правової, соціальної, демократичної держави та громадського суспільства, що спрямована «на окремі соціальні не повновартісні групи та на окремих індивідів із метою соціальної адаптації їх до існування в пересічних (середньостатистичних) умовах конкретного суспільства».

Професор П.Павленко розвиває цільовий підхід до теоретичних засад соціальної роботи на основі американського досвіду, пропонує інтегроване тлумачення цієї категорії. Вони вважають соціальну роботу різновидом

людської діяльності, що має на меті «оптимізувати здійснення суб'єктивної ролі людей в усіх сферах життя суспільства в процесі життєзабезпечення й діяльного існування особи, сім'ї, соціальних та інших груп і верств у суспільстві».

Осетрова О. виокремлює окремо визначення поняття соціальна робота в громаді. На її думку це метод, заснований на аналізі життєвого рівня громади з метою розв'язання соціальних проблем, підвищення рівня надання послуг та активізації членів громади через проведення відповідних акцій і заходів [21].

С. Григор'єв основі аналізу загального і специфічного парадигм і статусу вирізняє три групи концепцій соціальної роботи:

Першу становлять психолого-орієнтовані теорії (екзистенціальна, гуманістична, психоаналітична, біхевіористська). Вони переважно мають на меті оптимізацію психосоціальної роботи, надання допомоги на індивідуальному рівні, де домінують психічні проблеми.

У другу групу об'єднані соціолого-орієнтовані теорії соціальної роботи: системна, соціально-екологічна, радикальна, марксистська (соціалістична), які насамперед присвячені структурній проблематиці.

До третьої групи належать комплексно-орієнтовані теорії, соціально-психологічна, когнітивна, соціально-педагогічна, віталістська [7].

Вітчизняні дослідники тлумачать соціальну роботу не лише в межах фахової науки, а й розуміють під нею певну культурно-історичну модель підтримки. Даний підхід дозволяє розглядати ранні родові форми підтримки як архетип всіх наступних систем допомоги і захисту. Будучи одним із давніх інститутів суспільства, соціальна допомога в різних формах існувала в умовах усіх відомих нам історичних цивілізацій та культур різних часів.

Поняття «соціальна робота» включає в себе цілу низку інших понять, які можуть частково перетинатися. Серед таких понять:

- Соціальний захист – система заходів, здійснюваних державою та іншими інституціями суспільства щодо збереження гарантованих

мінімально достатніх умов життя, підтримання життєзабезпечення й діяльнішого існування людини. Отже, це широке коло різноманітних заходів, реалізація яких і є змістом соціальної роботи.

- Соціальне забезпечення – державна система забезпечення, підтримки і обслуговування людей похилого віку непрацездатних громадян, сімей з дітьми, а також осіб, які потребують допомоги. Реалізує конституційне право громадян на матеріальне забезпечення в старості, у випадку захворювання, повної або часткової втрати працездатності, втрати годувальника. Система соціального забезпечення включає в себе: пенсії, допомоги працюючим (за тимчасової непрацездатності, при пологах), самотнім матерям, багатодітним і малозабезпеченим сім'ям тощо. Здійснюється за рахунок державного бюджету і страхових внесків, які акумулюються в пенсійному фонді, фондах соціальної підтримки населення.
- Соціальна підтримка – система заходів щодо надання допомоги окремим категоріям громадян, які тимчасово опинилися у важкому економічному становищі (частково або повністю безробітні, молодь, що навчається, тощо), шляхом надання їм необхідної інформації, фінансових засобів, кредитів на навчання, правозахисту і введення певних пільг.
- Соціальна допомога – система соціальних заходів у вигляді сприяння, підтримки і послуг, які надіються соціальною службою окремим особам або групам населення для подолання або пом'якшення життєвих труднощів, підтримки їх соціального статусу і повноцінної життєдіяльності, адаптації в суспільстві.

- Соціальна підтримка - сукупність суспільних відносин, що виникають у зв'язку з захистом (компенсування, блокування, реабілітація) від впливу соціальних ризиків різного походження, об'єктивно порушують життєдіяльність людини; суспільно організоване піклування про осіб що потребують підтримки, що

перебувають у важкій життєвій ситуації, об'єктивно не здатних до самозабезпечення громадян [13].

Формування соціально-психологічного типу особистості відбувається насамперед за допомогою власного досвіду спілкування в безпосередніх соціальних контактах, де людина зазнає впливу мікросередовища, а через нього і макросередовища, його культури, соціальних норм і цінностей.

Одним із основних завдань кожного суспільства є виховання високоморальних, активних, самостійних, творчих, ініціативних громадян, здатних не тільки споживати суспільні блага, а й розвивати національну культуру. У народній педагогіці слово «виховання» вживалось у значенні «оберігати», «ховати від небезпеки». Пізніше воно набуло семантики «виращувати дітей, навчати правил доброї поведінки» [50].

Соціальне середовище – це сукупність суспільних, матеріальних та духовних умов, факторів, відносин, в яких існує особистість і які так чи інакше впливають на її свідомість, поведінку і діяльність. Саме соціальне середовище, зокрема його сфери: політична, соціальна, духовна формують певні очікування щодо поведінки особистості. Ці очікування перетворюються відповідними соціальними інститутами у цілі, завдання, зміст соціального виховання.

У межах соціальної педагогіки соціальне виховання може розглядатися як процес сприяння продуктивному особистісному зростанню людини під час вирішення нею таких важливих завдань взаємодії з оточуючим середовищем як досягнення життєвого успіху, формування соціальної компетентності, конкурентоспроможності, соціального самовизначення, що є актуальним в теперішньому суспільстві.

У сучасній вітчизняній і зарубіжній соціально-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення категорії «соціальне виховання». Більшість дослідників формулюючи визначення орієнтуються на інтереси й потреби суспільства та держави, на соціальне замовлення й вбачають

призначення соціального виховання в реалізації соціальної поведінки індивіда відповідно до цінностей і норм, що існують у соціумі.

За своєю суттю соціальне виховання – це цілеспрямована виховна діяльність, пов'язана з життєдіяльністю людей в суспільстві. У спільноті, як правило, йдеться про систему соціального виховання – відносно стійку сукупність цінностей і норм, а також організоване поєднання людей відповідно до просторово-часових зв'язків. Як система, соціальне виховання розглядається на інформаційно-енергетичні ресурси та просторово-часові компоненти функціонування.

Соціальне виховання є складовою частиною і одним з найбільш вагомих факторів соціалізаційного процесу. Більшість дослідників розглядають соціалізацію як процес засвоєння особистістю системи знань, норм і цінностей, соціального досвіду, соціальних якостей і рис, соціальних ролей, зразків і психологічних механізмів поведінки. При цьому підкреслюється, що соціалізація здійснюється як в межах цілеспрямованого соціально-виховного впливу, так і спонтанно, в умовах стихійних впливів на особистість. Соціальне виховання виступає саме цілеспрямованою, соціально організованою діяльністю в даному напрямку [49].

У широкому значенні соціальне виховання містить у собі всі види виховання (моральне, трудове, фізичне, естетичне тощо) і виступає практично-орієнтованою діяльністю з формування власне соціально значущих якостей, необхідних для успішної соціалізації дитини.

Важливо відзначити, що соціальне виховання не можна розглядати як процес, що здійснюється виключно в інтересах суспільства і держави. З одного боку, воно покликане регулювати соціальну поведінку людини у відповідності з прийнятими нормами, з іншого – сприяти розвитку особистості, створюючи умови для її адаптації в соціумі. Іншими словами, призначення соціального виховання – у забезпеченні гармонії взаємовідносин особистості та суспільства.

В останні десятиріччя у педагогіці та соціальних науках активно обговорюється питання про співвідношення понять «виховання» та соціалізація». Деякі вчені намагаються замінити виховання соціалізацією, інші розглядають виховання як частину соціалізації особистості, треті під соціалізацією розуміють суспільне й моральне виховання. Проте, спільним для усіх є розуміння того, що виховання – один з основних факторів соціалізації особистості [9, с.5-15].

Окремі дослідники у визначені категорії «соціальне виховання», орієнтуються в першу чергу на людину, її інтереси й потреби. П. Шептенко, Г.Вороніна під соціальним вихованням розуміють « створення умові стимулювання розвитку людини, її соціального становлення з використанням усіх соціальних впливів і діянь». При цьому автори не ігнорують «соціальне замовлення» підкреслюючи, що соціальне виховання створює можливості для оволодіння людиною необхідними з боку суспільства соціальними, духовними й емоційними цінностями (знаннями, переконаннями, вміннями, нормами, відносинами, зразками поведінки).

Також, соціальне виховання з орієнтацією на людину, розглядає О.В.Безпалько, вбачаючи його призначення у створенні в суспільстві оптимальних умов та заходів, спрямованих на оволодіння підростаючими поколіннями загальнолюдськими й спеціальними знаннями, соціальним досвідом з метою формування в них соціально-позитивних ціннісних орієнтацій.[6]

Під соціальним вихованням Ю.А.Гапов розуміє педагогічно орієнтовану прогресивну зміну індивідом або групою вихованців місця та особистісної позиції, які вони займають у соціальній структурі [12, с. 18-21].

На думку Л.К.Коваля, І.Д.Зверєва, С.Р.Хлебика соціальне виховання необхідно розглядати як систему заходів, направлених на оволодіння й засвоєння дітьми та молоддю загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування у них стійких ціннісних орієнтацій і адекватної соціально направленої поведінки. Ці автори не відносять

соціальне виховання до провідних категорій соціальної педагогіки, стверджуючи що ними є «соціальне середовище» і «соціалізація».

Позиції визначення соціального виховання як процесу також дотримується Ю.В.Василькова, який покликаний «забезпечити таку поведінку людини, яка буде відповідати нормам і правилам поведінки, прийнятим у певному суспільстві».

Більш ширше трактують процес соціального виховання Г.Каджаспірова й А.Каджаспіров підкреслюючи, що соціальне виховання виступає як результат стихійної взаємодії людини з найближчим життєвим середовищем й умовами цілеспрямованого виховання. Тому його можна розглядати лише як «планомірне створення умов для відносно цілеспрямованого розвитку людини в процесі її соціалізації».

На думку Ю. Поліщук, соціальне виховання – це поняття комплексне, інтегративне, що передбачає повноцінне функціонування всього суспільного арсеналу виховних засобів і можливостей з метою морального й соціального формування особистості [23, с.186-188].

А.Капська соціальне виховання розглядає в контексті соціалізації, відносить його до основних інтегративних соціально-педагогічних понять. Дане поняття розуміється нею як створення умов і заходів, спрямованих на оволодіння й засвоєння підростаючим поколінням загальнолюдських і спеціальних знань, соціального досвіду з метою формування в нього соціально-позитивних ціннісних орієнтацій [38].

Зміст соціального виховання в контексті різноманітних факторів соціалізації розглядає А.В.Мудрик. На її думку, особливу увагу необхідно приділять мікрофакторам соціалізації, виділяє такі сфери соціального виховання: сімейне виховання, сусідство, групи ровесників, релігійні організації, виховні організації.

Терміни «соціальне виховання» та «соціалізація» тісно пов'язанні між собою. У результаті виховання, самовиховання та позитивного впливу інших соціальних факторів, а саме культурно-історичних і релігійних традицій,

засобів масової інформації, дитячих суспільних об'єднань, шкільного колективу, друзів та інших, відбувається природний процес інтеграції дитини у суспільство, її соціалізація. Тобто процес соціалізації відбувається насамперед через соціальне виховання, за допомогою якого здійснюється цілеспрямований вплив, керування цим процесом. Проте, водночас для кожної категорії населення повинні бути розроблені свої методики й технології виховного процесу, що дозволяють активізувати позитивних факторів і нейтралізувати негативні [15, с.90-92].

Отже, соціальне виховання безпосередньо пов'язане з навчанням, освітою, психологічною підготовкою особистості, самоосвітою. Воно виступає як єдиний комплексний, інтегрований, багатофункціональний процес, який припускає використання всього наявного комплексу педагогічних засобів і можливостей з метою морального, соціального становлення та задля розвитку особистості. Соціальна робота як вид професійної діяльності спрямована на захист людини, вирішення проблем її проблем та соціальні перетворення у суспільстві. Важливим критерієм цивілізованості суспільства виступає соціальна справедливість, що означає створення для всіх рівних реальних можливостей для прояву та реалізації свого потенціалу, гарантування необхідних соціальних умов.

Висновки до 1 розділу

Проаналізувавши літературу з питань поняття «грумада» та поняття «виховання», «соціалізація», ми зробили такі висновки:

Саме поняття громади можна трактувати по різному, в залежно від сфери та напрямку їх тлумачення. Але всі дослідники одноголосні в тому, що громада - об'єднання людей за певними ознаками.

Громада займає вагоме місце у формуванні особистості. В ній проходить соціалізація людини. Виховання відбувається під впливом окресленого соціуму. Соціальну роботу розглядають зокрема як професійну діяльність, надання допомоги, підтримки. Також соціальна робота є

навчальною дисципліною вивчення якої допомагає при професійній підготовці осіб для надання допомоги та підтримки.

Соціальне виховання є одним із факторів соціалізації особистості. Таке виховання здійснюється як цілеспрямовано, включаючи всі види виховання моральне, трудове, фізичне, естетичне, так і спонтанно підпадаючи під вплив середовища. Соціальне виховання виступає як практичне закріплення всіх видів виховання, формуючи в результаті соціально значущі якості необхідні для соціальної дитини.

РОЗДІЛ II. НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА У СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ

2.1. Сфера діяльності соціального педагога у сільській громаді: специфіка, проблеми, функції

В Україні соціальна робота перебуває на етапі інституалізації як професії, завойовуючи нові кордони, освоюючи нові сфери, виробляючи механізми роботи з різними категоріями клієнтів, впроваджуючи нові посади соціальних працівників, вводячи в класифікатор професій нові професії пов'язанні із соціальною роботою. Новими сферами соціальної роботи стала соціальна робота за місцем проживання, в тому числі і в сільській місцевості, на підприємствах, в геріатричних центрах, з біженцями, переселенцями, іноземними громадянами, на вулицях, в групах самодопомоги та інших.

На сьогоднішній день немає цілісної картини щодо ролей, які можуть виконувати фахівці соціальної роботи. Це пов'язано перш за все, із соціально-політичними, економічними змінами в світі, що впливають на появи нових сфер професійної діяльності, категорій клієнтів, впровадження нових посад, «розпливання» соціальної роботи як професії, тобто стирання її

професійних кордонів і переплітання, або злиття із іншими видами діяльності [35].

Відповідно до категорії клієнтів, сфери професійної діяльності, статусу і посади соціального працівника в межах своєї професії, вони виконують різноманітні професійні ролі. На думку Т.Семигіної саме поняття «роль» - це набір очікувань або поведінки, асоційованих із позиціями в соціальних структурах [30].

Однією з найважливіших задач соціального виховання є перетворення сільського середовища у виховний чинник. Сучасне високорозвинене суспільство не може обійтися без професійно підготовлених соціальних педагогів для діяльності у сільській громаді, оскільки соціальні педагоги допомагають дітям та молоді села вирішувати проблеми, що виникають у їхньому повсякденному житті, у першу чергу тим, хто не захищений у соціальному плані. Соціальні педагоги сільської громади при здійсненні своєї професійної діяльності керуються нормативно-правовою базою, оскільки їм часто доводиться знімати соціальну напруженість серед молоді села.

Для практичної соціально-педагогічної діяльності з дітьми і молоддю в сільській громаді важливими є Закони України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю»(2001р.) як один із перших нормативно-правових документів, які регулюють питання соціальної роботи, «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим», « Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам», Кодекс про шлюб та сім'ю та інші. Ці акти регулюють питання, пов'язані із соціальним захистом дітей, а саме, визначають порядок вилучення дитини з родини і позбавлення батьків їхнього права на виховання дітей, здійснення опіки над дитиною, яка не має батьківського піклування, порядок оформлення у різні дошкільні й шкільні заклади та інші [20] [24].

Розглянувши нормативно-правову базу відносно соціально-педагогічної роботи, можна виокремити головні соціально педагогічні

проблеми притаманні молоді сільської місцевості: безробіття, зростання цін, низький рівень заробітної плати, зростання злочинності, наркоманія. Варто відзначити і ряд актуальних проблем практики соціально-педагогічної діяльності в сільській місцевості з дітьми та молоддю, а саме: проблема реалізації нових підходів соціально-педагогічної діяльності у відкритому соціальному просторі(дозвілля); співвідношення досягнень провідних та інноваційних соціальних технологій; проблеми впровадження інноваційних технологій; принципи поєднання традиційних та інноваційних технологій в соціально-педагогічній діяльності; розробки нових принципів практичної діяльності у відкритому суспільстві: толерантності, конфіденційність, анонімність, доступності; проблеми взаємовпливів культури та субкультур на характер індивідуальних, групових і масових форм соціально-педагогічної діяльності; розвиток волонтерського руху, недержавних і релігійних організацій на підтримку вирішення актуальних питань соціально-педагогічної діяльності; проблеми ресурсного забезпечення актуальних напрямів практики соціально-педагогічної діяльності.

Окреслені проблеми розкривають специфіку роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді як соціальному середовищі, яке є складовим структурним утворенням, що характеризується взаємопов'язаними між його складовими.

У сучасних соціально-економічних умовах здійснювати соціально-педагогічну роботу на селі необхідно з урахуванням особливостей сільської громади як сукупності взаємопов'язаних соціальних середовищ: мікросередовище сільської сім'ї як малої специфічної групи, як справляє значний вплив на формування його духовного світу, ціннісних установок та поведінки; макросередовища сільської спільноти, яка має свої специфічні соціокультурні особливості [1, с.282-284].

Основними особливостями сільської громади як соціокультурного феномену визначають: внутрішню єдність сільської спільноти; самостійність в організації життєво необхідного самозабезпечення та самообслуговування;

переплітання родинних та суспільних стосунків у виробничих, управлінських, соціальних та інших зв'язках; домінування родової, сімейної відповідальності за вчинки; схильність сільських жителів до соціальних стереотипів та упереджень; високий рівень колективної діяльності в робочий та вільний час; значний вплив громадської думки на прийняття індивідуально рішення членів громади; нестача об'єктивної інформації, інтерпретація фактів в інформаційному обміні; збереження елементів національної культури (звичаїв, традицій, одягу, вжиткового мистецтва, народних ремесел).

Досліджуючи особливості соціального виховання в умовах сільської громади, можна виділити такі чинники, що обумовлюють специфіку соціально-педагогічної роботи в сільському соціумі: життєдіяльність в умовах сільського соціуму формує специфічні цінності, звички, емоційні реакції та соціально-психологічні установки особистості; село випереджає місто за певними компонентами духовної культури, серед них гостинність, повага до старших, взаємодопомога; тісний контакт жителів, їх взаємозалежність, міцні між покоління зв'язки забезпечують високий рівень соціального контролю; локальна обмеженість соціуму; раннє включення дитини в трудове життя з одного боку сприяє формуванню працелюбності та необхідних трудових навичок, а з іншого, «перериває дитинство», адже зменшує кількість часу на ігрову діяльність, що є важливим чинником соціалізації дитини; обмежені можливості соціального та професійного зростання, що є особливо важливими для самоствердження в юнацькому віці.

Крім особливостей соціальної роботи з дітьми та молоддю в сільській громаді, виокремлюють низку факторів які можуть ускладнювати її. Зокрема це:

- обмежений доступ до послуг (освіти, охорони здоров'я, культури, соціального забезпечення, психіатрична допомога тощо);

- низький рівень кваліфікованої державної соціальної допомоги через брак професійно підготовлених кадрів, бездоріжжя, відсутність транспортних засобів;

- обмеженість джерел суспільної і приватної підтримки, в сільській місцевості дуже мало активно діючих суспільних організацій соціальної спрямованості;

- ізольованість та територіальна віддаленість – сільські жителі, що належать до однієї адміністрації можуть проживати на різних територіях, які дуже віддалені одна від одної, це скорочує можливість професійних контактів.

- відсутність конфіденційності – часто зустрічаються неформальні, дружні стосунки з клієнтами, відносини, які часто виходять за межі професійних зв'язків;

- консерватизмі соціальна інертність – у зв'язку із своєю ментальністю і способом життя сільські жителі менш мобільні, важче перебудовуються і не так швидко пристосовуються до нових умов життя.

Оскільки в основі соціальної педагогіки стоїть виховання особистості в суспільстві і для суспільства, потрібно пам'ятати, що задача соціального виховання полягає в формуванні цивільної особистості, самостійної, творчої, здатної на позитивні відносини з людьми, відповідальної за своє здоров'я, за свій час. Виходячи з цього можна виділити такі соціальні функції та задачі в роботі соціального педагога в сільській місцевості: першочерговою задачею є вивчення дитини, підлітка; надання допомоги дитині що попала в біду, важливо знайти шляхи, варіанти виходу з проблемної ситуації; аналіз стану соціального виховання у різних сферах, навколишнього середовища дитини і впливу на цього; аналізувати, вивчати і розповсюджувати, пропагувати позитивний досвід; направляти діяльність дітей та молоді на самовиховання, самоосвіту та вміння самостійно організувати своє життя і вчинки; соціальний педагог займається координацією і об'єднанням різних фахівців, організацій, що вирішують проблем дитини які стосуються його прав та

кризової ситуації; одна з функцій зводиться до організації, дослідження різних проблем соціального виховання, аналізу роботи соціальних педагогів, колективів, різних педагогічних центрів.

Функції соціального працівника це його діяльність, обов'язки, розв'язані завдання, зумовлені професійною специфікою, зовнішній прояв внутрішніх властивостей його діяльності [34].

Проаналізувавши праці вітчизняних і зарубіжних науковців, на нашу думку, найбільш доступною є класифікація В.Сидорова, який виділяє дві групи функцій соціального педагога у сільській громаді: базисні та спеціальні [33, с.41-81].

До базисних функцій відносять діагностичну, прогностичну та перетворюючу. Специфічні функції включають в себе комунікативну, організаторську, правозахисну, превентивну, психотерапевтичну, соціально-медичну, соціально-педагогічну, соціально-економічну та рекламно-пропагандистську [36].

Класифікація функцій соціального працівника, яку запропонувала О.Семеренська, на нашу думку, найбільш повна. В основу її класифікації входять такі функції:

- організаторська;
- посередницька;
- комунікативна;
- діагностична;
- аналітико-оцінювальна;
- охоронно-захисна;
- попереджувально-профілактична;
- соціально-терапевтична;
- рекреційно-реалітаційна;
- функція соціально-педагогічної підтримки і допомоги дитині, молодій людині;
- психотерапевтична;

- рекламно-пропагандистська;
- соціально-економічна;
- дослідницька [29, с.259-267].

Наявність великої кількості функцій соціального працівника О.Безпалько, І.Зверєва та С.Харченко пов'язують із об'єктом соціального впливу, а також із гострим дефіцитом професійно підготовлених фахівців [39].

Одним із небагатьох або й єдиним закладом соціальної інфраструктури сільської громади на сьогодні є сільська школа, яка є центом соціально-педагогічної роботи на селі як комплексної служби допомоги дітям, молоді, сім'ї. Необхідно зауважити, що лише в небагатьох сільських школах працюють психологи та соціальні педагоги, які мають відповідну професійну підготовку до соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю.

Основною задачею соціально-педагогічного комплексу сільського загальноосвітнього навчального закладу виступає ідея соціалізації в сільському середовищі. Дана ідея є продовженням базових педагогічних задач з взаємодії школи і соціума. Можна назвати як мінімум дві причини активної взаємодії школи з найближчим соціальним оточенням: першою є те, що для вирішення виховних задач школа не може і не повинна захищати дітей від впливу середовища; другою виступає те, що в сільській школі, особливо з малою кількістю учнів, важко самостійно вирішувати задачі всебічного виховання і соціальної компетентності дітей. Тому необхідно намагатися включати учнів школи у проблеми сільської громади, перетворюючи її в культурно-духовний центр, сприяючи цим вдосконаленню життя в мікросоціумі, цим самим буде відбуватися розвиток дітей та їхня успішна соціалізація [27, с.1-3].

Отже, можна зробити висновки, що сільські соціальні педагоги повинні мати спеціальну підготовку з використання систем неформальної підтримки при розв'язанні проблем молоді сільської місцевості. Вміти оцінити та

залучити систему неформальної підтримки – сім'ю, церкву, сусідів, друзів, щоб з'ясувати потреби дітей та молоді й задовольнити їх.

Соціальні педагоги допомагають дітям та молоді села розв'язувати проблеми, що виникають у їхньому повсякденному житті, у першу чергу тим, хто не захищений у соціальному плані. Вони працюють у відносно ізольованих, невеликих місцевих та окружних установах і стикаються з безліччю складних проблем.

Соціальний педагог у сільській місцевості крім навичок і вмінь, пов'язаних з людьми, планує, реалізує та оцінює програми, співпрацює з органами державного управління різного рівня, а також з офіційними та неофіційними структурами сільської громади. До того ж соціальний педагог має бути добре знайомим з культурними характеристиками різних етнічних та расових груп, адже сільські громади у більшості випадків не однорідні.

2.2. Форми та методи соціальної роботи з дітьми та молоддю у сільській громаді

Сільська громада є місцем соціального буття дітей та молоді, в ній забезпечуються необхідні умови для їхньої життєдіяльності через соціокультурні, правові, політичні та інституційні механізми.

За своєю сутністю соціально-педагогічна робота з дітьми та молоддю в сільській громаді є місцевим рівнем соціально-педагогічної діяльності, вона здійснюється із використанням відповідних форм та методів. Наразі вона забезпечується діяльністю державних та недержавних організацій шляхом надання соціальних послуг та впровадження відповідних соціально-педагогічних технологій і методів роботи. Для підвищення ефективності фахівців соціальної сфери робота в сільській громаді має бути перш за все спрямована на розвиток співпраці, партнерських стосунків між різними соціальними інституціями громади, органами місцевої влади та членами громади в інтересах дітей та молоді.

Наразі соціально-педагогічна робота спрямовує свою діяльність на вирішення соціальних проблем дітей та молоді в місцевих громадах, розроблення та впровадження інноваційних технологій та методів роботи з підростаючим поколінням. [17]

Для практичної реалізації методів соціально-педагогічної роботи виокремлюють таке поняття як «форми соціально-педагогічної роботи». Під формою роботи розуміють як одиничні заходи, так і довгострокові види соціально-педагогічної діяльності. Форма, на відміну від методу, виступає способом організації змісту роботи, унаочнення певних способів їх організації. Натомість метод - це шлях, спосіб досягнення мети та розв'язання поставлених завдань.

Зупиняючись на соціально-педагогічному аспекті характеристики форм роботи, О.Безпалько, визначає їх як варіанти позитивної активності дітей та молоді, що спрямовані на розв'язання соціально-педагогічних завдань. Автор розкриває/виокремлює специфічні ознаки форм роботи такі як: функціональність, структурність, інтегрованість.

Функціональність вказує на існування таких форм, які забезпечують реалізацію окремих функцій соціально-педагогічної діяльності. Структурність як ознака організаційної форми характеризується специфічними правилами побудови окремих видів організаційних форм. Ще однією особливістю організаційних форм є їх інтегрованість, яка передбачає, що результати, одержані в процесі використання одних форм, сприяють впровадженню інших форм соціально-педагогічної діяльності, що дозволяє об'єднувати їх у єдине ціле соціалізуючого процесу.

Сучасні науковці класифікують форми соціально-педагогічної роботи за такими ознаками: за кількісним складом учасників (індивідуальні, групові, масові); за домінуючим засобом впливу на клієнта (словесні, практичні, наочні); за складністю побудови (прості, складні, комплексні); за часом проведення (довготривалі, короткочасні); за місцем проведення (аудиторні, вуличні).

В залежності від позиції взаємодії соціального працівника та клієнта розрізняють форми індивідуальної, групової та масової роботи. Індивідуальна соціальна робота передбачає роботу з конкретним випадком, спрямована на надання допомоги у розв'язанні психологічних, педагогічних, міжособистісних, соціоекономічних проблем. Така робота дає можливість враховувати особливості розвитку, фізичного і духовного стану: рівень підготовки, інтересів і потреб, життєвий досвід клієнта.

Сенс індивідуальної соціально-педагогічної роботи зводиться до вирішення проблеми з метою надання підтримки і створення ситуації, що спонукає клієнта проаналізувати ситуацію та викликає бажання подолати життєві перешкоди. В основу такої роботи покладено механізм адаптації клієнта до життєвої ситуації, який включає в себе: встановлення первинної комунікації, вивчення та аналіз проблемної ситуації, визначення мети та завдань спільної роботи, оцінка процесу та результату роботи.

В основі здійснення індивідуальної соціальної роботи закладено завдання корекції взаємостосунків індивіда із соціальним оточенням і з собою. Основними формами індивідуальної роботи в соціально-педагогічній практиці є: зустріч, інтерв'ювання, консультація, співбесіда, доручення.

Суть групових форм організації соціально-педагогічної роботи полягає у тому, що в процесі міжособистісної взаємодії у спеціально організованих групах, людина набуває особистісного досвіду поведінки в мікросоціумі, що сприяє розв'язанню її проблем. Група лише допомагає усвідомити емоційний стан, почуття, сформувані готовність до відповідальності особистості за своє майбутнє та життя у цілому, а не пропонує еталон поведінки. Підсумком роботи групи має стати реабілітація кожного у власному сприйнятті, думках, почуттях, прийняття реального життя, відновлення гідності та оптимізму.

В залежності від мети, групи у практиці соціальної та соціально-педагогічної роботи поділяють на такі види: групи відновлення, освітні групи, групи самодопомоги, терапевтичні групи та інші.

До найбільш розповсюджених групових форм соціально-педагогічної роботи належать: бесіда, дискусія, диспут, гурток, секція, вікторина, турнір.

Найбільш поширенні з масових форм організації соціально-педагогічної роботи – це тематичні місячники, тижні, Дні-свята, мітинги, вуличні акції, дискотеки, спортивні свята, вулична робота.

Особливостями та перевагами масових форм роботи є те, що вони: мають комплексний характер, що дозволяє у межах однієї форми роботи використати позитивне багатьох; охоплюють представників майже всіх груп населення; дозволяють учасникам відчувати радість від причетності до спільної, значущої справи; створюють певне «емоційне поле», яке охоплює всіх учасників і здійснює позитивний вплив.

Вулична робота здійснюється у формі рейдів, виїзних консультпунктів, пунктів соціальної підтримки, ігротек, вуличної ходи, вуличного театру тощо [48, 26-29].

Діяльність є специфічною формою суб'єкт – суб'єктних взаємин, вона виступає як спосіб взаємодії людей. Розглядаючи форму діяльності як процес вирішення проблем в соціально-педагогічній діяльності можна виділити наступні форми роботи: соціально-педагогічна допомога, соціально-педагогічна діагностика, соціально-педагогічна підтримка, соціально-педагогічна профілактика, соціально-педагогічна реабілітація, соціально-педагогічна проектування, посередництво між особистістю і потенціалом соціуму, соціально-педагогічний моніторинг, медико-психолого-педагогічний консилиум. Всі ці форми діяльності в суспільстві тісно переплітаються, доповнюючи один одного і формують єдину цілісну систему людського життя.

Метод розглядають як сукупність підходів, прийомів, операцій практичного чи теоретичного характеру. Також його визначають як найкоротший шлях досягнення оптимальних результатів, що відповідають поставленим цілям. Методи соціально-педагогічної роботи – це сукупність прийомів і способів, які використовуються для стимулювання і розвитку

потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв'язання проблем клієнтів та досягнення різноманітних професійних завдань соціального педагога. У соціально-педагогічній роботі метод виконує подвійну роль, з одного боку, він виступає як спосіб, шлях пізнання і застосування знань, що вироблені в науках про життєдіяльність людини і в соціальній практиці, а з іншого, це конкретна дія, що сприяє якісній зміні об'єкта чи суб'єкта [8].

У класичній літературі методи соціальної та соціально-педагогічної роботи класифікують за такими групами: загальні (філософські), загальнонаукові, спеціальні наукові (організаційні, педагогічні, психологічні, соціологічні).

Загальні (філософські) методи існують як єдність світоглядної методологічної позиції суб'єкта соціальної роботи в різних видах діяльності, яка визначає шлях, спосіб пізнання і перетворення дійсності, мислення. Метод матеріалістичної діалектики є одним із основних методів соціального пізнання, його сутність полягає у тому, що процес виявлення і осмислення фактів, подій, явищ ґрунтується на відбитті у свідомості дослідника об'єктивної діалектики самої соціальної дійсності. Діалектика як метод наукового дослідження розширює можливості спеціаліста щодо соціального передбачення та прогнозування, тому що дозволяє віднайти найбільш глибинні причини і зв'язки подій, що відбуваються, визначити їх внутрішні закономірності і внаслідок цього окреслити тенденції, що в них зароджуються.

Як і в будь якій галузі суспільної діяльності у соціальній та соціально-педагогічній роботі з дітьми та молоддю активно застосовують загальнонаукові методи, вони визначають деякі аспекти процесу пізнання і перетворення світу: наукової абстракції, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, єдності спільного та особливого, історичний, пересування від простого до складного, єдності якісного та кількісного аналізу, генетичний, конкретно-соціологічний, формалізація, аналогії, системно-структурний.

До групи спеціальних наукових методів відносять методи які притаманні тій чи іншій системі знань специфічні способи пізнання і перетворення окремих сфер суспільного життя. Серед них розрізняють організаційні (адміністративні), соціально-економічні, педагогічні, психологічні та соціологічні методи, специфічні методи соціально-педагогічної роботи.

Організаційні (адміністративні) методи соціально-педагогічної роботи включають в себе: регламентування (розробка й уведення у дію організаційних положень, обов'язків для виконання в органах управління соціальними службами та установами); нормування (установлення нормативів з обмеженнями, що виступають орієнтирами в діяльності соціального працівника (соціального педагога); інструктування (роз'яснення, консультування та інформування). Дані методи розглядаються в контексті управлінського аспекту організації діяльності структури соціально-педагогічних служб та інших соціальних інститутів. На основі нормативно-правової документації організаційні методи закріплюють права та повноваження, обов'язки, відповідальність кожної ланки в органах управління соціальними установами й організаціями, також вони дозволяють здійснити оперативне втручання, уточнення і вирішення епізодичних завдань.

Під соціально-економічними методами соціально-педагогічної роботи розуміють усі існуючі засоби, за допомогою яких фахівці здійснюють вплив на матеріальні, моральні, сімейні, національні та інші соціальні інтереси та потреби клієнта. Сюди відносять натуральну та грошову допомогу, моральне заохочення клієнта, встановлення пільг, здійснення патронажу, соціального супроводу, допомоги в побутовому обслуговуванні.

Група педагогічних методів охоплює такі методи виховання: формування свідомості, організації діяльності, стимулювання і заохочення позитивної суспільної поведінки, самовиховання.

Методи формування свідомості спрямовані на формування певних понять, оцінок, суджень, світогляду особистості, в соціально-педагогічній роботі активно застосовуються: переконання (вплив на раціональну сферу особистості за допомогою логічно аргументованої інформації з метою підсилення чи зміни поглядів, установок, оцінок у об'єкта впливу); навіювання (вплив на особистість, заснований на некритичному сприйманні інформації об'єктом впливу); приклад (свідоме відтворення особистістю певних способів поведінки).

Методи організації діяльності розглядаються як способи закріплення, формування позитивного досвіду, поведінки особистості, відносин, дій та вчинків. До цієї групи відносять: доручення (управлінські та виконавські, постійні та тимчасові (змінні), індивідуальні та групові); соціальне навчання та закріплення позитивного досвіду (тренування, створення виховуючі ситуацій); формування громадської думки; гра (ділова, рольова, тематична ігрова програма, вулична ігротека).

До групи методів стимулювання діяльності належать методи позитивного (заохочення, схвалення) підкріплення, негативного підкріплення, змагання. Ці методи спрямовані на стимулювання особистості до покращення чи зміни своєї поведінки, розвитку мотивації на соціально схвалені способи та види діяльності.

Методи самовиховання сприяють свідомій зміні людиною власної особистості відповідно до суспільних вимог та особистісного плану самовдосконалення. До цієї групи належать методи самооцінки, самоорганізації, самоконтролю та самокорекції.

З метою діагностування особливостей індивіда, групи, організації психотерапевтичної і психокорекційної роботи в соціально-педагогічній діяльності активно застосовуються такі психологічні методи:

- Психодіагностичні: тестування (тести інтелекту та здібностей, малюнкові та проєктивні тести, особистісні опитувальники, соціометрія);

- Психотерапевтичні: психодрама, соціодрама, соціально-психологічний тренінг; психотерапія (сімейна, ігрова, психосоціальна, поведінкова, арттерапія, епістолярна, казкотерапія);
- Психологічне консультуванн.

Для збору інформації щодо окремих соціальних проблем і визначення ставлення людей до них, у соціально-педагогічній практиці використовуються соціологічні методи: спостереження, опитування (інтерв'ювання, анкетування, фокус-групи), біографічний метод, метод аналізу документів (традиційний аналіз, контент-аналіз), експертна оцінка [39].

Серед специфічних методів соціально-педагогічної роботи вчені О.Безпалько, І.Зверєва, Г.Лактіонова, А.Капська відносять такі:

- Метод вуличної роботи – спрямований на поліпшення становища та здоров'я «вуличних» категорій дітей і молоді шляхом привнесення та додавання до середовища, де вони змушені жити, того, в чому вони мають потребу; спонукання дітей і підлітків до встановлення відносин з тими, хто піклується про них, а також з тими, хто може допомогти їм в організації змістового дозвілля;
- Метод «рівний-рівному» - це спосіб надання і поширення достовірної інформації шляхом довірливого спілкування людей у межах організованої (акції, тренінги) та неформальної соціальної роботи (спонтанне спілкування), яку проводять спеціально підготовлені підлітки та молоді люди;
- Аналіз соціуму – збір статистичних даних, за допомогою яких можна охарактеризувати життєву ситуацію населення у певному соціумі (дані про кількість дітей і молоді, осіб з особливими потребами, осіб девіантної поведінки, прорізні типи сімей, соціальні служби, громадські організації) [6].

У своїх працях Н.Сейко виокремлює така головні методи, які використовуються соціальним педагогом:

- соціальної роботи :
 - методи соціальної діагностики: інтерв'ю, моніторинг, соціальне опитування, експертна оцінка, експертний прогноз, біографічний метод;
 - методи соціальної профілактики: превентивний метод, соціальна терапія, соціодрама, група підтримки;
 - методи соціологічного контролю: соціальний нагляд, соціальна опіка, соціально-медичний догляд, соціальне обслуговування;
 - методи соціальної реабілітації: трудотерапія, статусне переміщення, групова терапія, кризова інтервенція;
 - соціально-економічні методи: метод пільг та виплат, метод компенсацій, соціальний патронаж, соціально-економічні санкції;
 - організаційно-розпорядчі методи: регламентування, нормування, інструкція, критика, контроль і перевірка виконання.
- психологічні методи:
 - психодіагностичні методи: тести інтелекту і здібностей, особистісні опитувальники, тести досягнень, проєктивні тести, рисункові тести, соціометрія;
 - психокорекційні: психогімнастика, ігрова корекція, ігротерапія, арттерапія, діагностичний навчальний експеримент, соціально-психологічний тренінг, тренінг поведінки;
 - методи психологічного консультування: емпатійне слухання, інтерпретація, ідентифікація, фасилітація, висунення гіпотез;
 - методи психотерапії: сугестія, самонавіювання, раціоналізація, психоаналіз, транзактний аналіз, гуртова терапія, поведінкова терапія, сімейна психотерапія;
 - методи впливу: методи, що впливають на свідомість; методи, що впливають на почуття; методи, що впливають на поведінку;
- педагогічні:
 - організаційні: педагогічний експеримент;

- педагогічної діагностики : педагогічне спостереження, природний експеримент;
- навчання : словесні методи, наочні методи, практичні методи;
- виховання : позитивний приклад, переконання, привчання, заохочення і покарання, навіювання, вправляння, перспектива, гра, організація успіху, самовиховання;
- методи організації соціально-педагогічної взаємодії: методи цілепокладання, методи ціннісного орієнтування, метод організації діяльності, методи спілкування, оцінки, самореалізації [32].

Класифікації методів, що існують у вітчизняній практиці соціальної роботи досить різноманітні, але все ж вимагають подальшого уточнення та вивчення. Тож, С.Косянчук та В.Сидоров спробували інтегрувати існуючі класифікації методів соціальної роботи за трьома класифікаційними ознаками:

- Ступінь спільності клієнтів (метод індивідуальної, групової соціальної роботи, метод соціальної роботи в громаді(общині));
- Зміст і характер соціальної роботи (група соціально-економічних, група організаційно-розпорядчих, група психолого-педагогічних методів соціальної роботи);
 - Сфера застосування (метод стимулювання і залучення до дії, метод репродукування, метод закріплення та збагачення, метод сприяння творчості) [33, с.41-81].

Розкриваючи сутність методів першої групи, Н.Матвійчук пропонує методи соціальної роботи в громаді розглядати як методи соціальної роботи в мікросоціальному середовищі, що більшою мірою відповідає традиціям вітчизняної науки. Характерною ознакою методів індивідуальної соціальної роботи є те, що вони реалізуються в ситуації «один на один», коли соціальний працівник разом з клієнтом вирішує його особисті й соціальні проблеми. Розглянемо найпоширеніші методи цієї групи.

Метод вирішення проблем, розроблений Х.Перлман, який ґрунтується на базовому постулаті психодинамічної концепції, згідно з яким людське життя є «проблемно-вирішальним процесом». Завданням соціального працівника виступає допомога клієнту за таких обставин.

Основу психосоціального методу, запропонованого Ф.Холліс, складає з'ясування причин девіантної чи дезадаптивної поведінки суб'єкта, створення «історії хвороби клієнта». Цей метод інтенсивно застосовується у разі усвідомлення клієнтом своїх індивідуальних і соціальних проблем, тому метод передбачає складну діагностику «особистості в ситуації», при зацікавленій участі самого клієнта [45].

Метод екологічного підходу пропонує покращення взаємодії людини та навколишнього середовища на основі позитивного взаємообміну. «Людина – навколишнє середовище» розглядаються як взаємодоповнюючі системи, де людина має таке оточення, яке вона формує відповідними способами.

Терапія реальністю, як метод соціально-педагогічної роботи, була запропонована В.Глассером. Основу цього методу складає положення про те, що людині необхідно бути коханою та відчувати свою цінність, а для цього необхідна відповідна поведінка. Мета терапії полягає в тому, щоб допомогти людям зрозуміти й усвідомити відповідальність за свої дії та поведінку.

У практиці індивідуальної соціальної роботи в громаді використовуються й інші методи, які допомагають у подоланні агресивної поведінки, сексуальних проблем, боротьбі з наркотично залежними особами серед дітей та молоді.

Методи соціальної групової роботи використовуються у практичній соціальній діяльності, функції якої поширюються на різні галузі людської життєдіяльності – від благоустрою і освіти до адаптації та становлення.

Відповідно до підходу Г.Кнопки, групова робота є практичними методом соціальної роботи, який допомагає особистості розширювати своє соціальне функціонування і через цілеспрямований досвід групи

ефективніше розв'язувати індивідуальні, групові чи проблеми мікросередовища.

Метод інтерперсональної допомоги при роботі в малих групах є одним з найпоширеніших серед методів групової соціальної роботи, в ньому використовується груповий контекст для досягнення як індивідуальних, так і групових цілей. Методи соціальної роботи в мікросоціальному середовищі спрямовані на професійну допомогу індивідам, групам, колективам, що проживають на одній території та мають спільні, подібні проблеми.

Широко використовуються в соціально-педагогічній роботі методи, що класифікуються за ознакою змісту й характеру соціальної роботи. До цієї групи відносять також психолого-педагогічні методи, які на відміну від розглянутих відзначають побічну дію і впливають на клієнта через механізм соціально-психологічного і педагогічного регулювання його соціального самопочуття та поведінки. Вчинки людини зумовлюються не тільки нею особисто, також вони залежать від соціально-психологічних явищ: громадська і групова думка, настрої, смаки, захоплення, люди. Формуючись в результаті спілкування, вони набувають відносної самостійності і для людей стають орієнтиром, зразком для наслідування, формою контролю. Так виникає механізм соціальної саморегуляції.

Досить часто виникає розрив між суспільними нормами і груповою свідомістю, психологією та культурою. Соціальне мікросередовище може зав'язувати людині хибні, шкідливі погляди і зразки поведінки, ізолювати індивіда від суспільних цінностей та норм. Це може стати причиною девіантної форми поведінки. Тому соціальному працівникові який працює з дітьми та молоддю необхідна наявність певних вмінь та здібностей, щоб впливати не тільки на людину, а й на соціально-психологічні явища, що панують у її соціальному мікросередовищі. Для цього використовують соціологічні дослідження, спостереження, соціально-психологічну діагностику, навіювання, інформування, гуманізацію умов навчання, праці та побуту, залучення до праці, заохочення самовиховання, стимулювання

культурного розвитку, вияву творчих можливостей особи, спираючись на позитивний приклад ровесників, прогресивні традиції, звичаї та інші психолого-педагогічні методи та засоби.

Методи цієї групи – вивчення результатів діяльності(біографічний), соціальна терапія, сподівальний метод.

Біографічний метод вивчає наслідки докладених зусиль, результати діяльності – твори, технічні саморобки, наочні посібники, кіно-,відеофільми, довідкові каталоги, тематичні картотеки, звукозаписи бесід, докладів, дискусій.

Соціальна терапія, на думку І.Зайнишева, цілеспрямовано і системно надає допомогу особі або групі, врегульовує почуття, імпульси, думки, стосунки. З допомогою неї можна виправляти, корегувати поведінку, попереджати дисфункції, забезпечує нормальний розвиток, самоствердження особи. До соціальної терапії відноситься також:

- Індивідуальна терапія вирішує проблеми конфіденційного характеру з тими, хто не бажає винесення інформації на загальне обговорення, не бажає брати участі у групових терапіях.

- Сімейна терапія передбачає діяльність соціального працівника з членами сім'ї, для перегляду ролей, обов'язків членів сім'ї, сприяти більш гнучкій поведінці, спираючись на актуальні вербальні та невербальні дії членів групи.

- Трудова терапія базується на тонізуючому та активізуючому впливі на психофізичну сферу людини, організовує суспільну діяльність, полегшує стосунки між людьми, знімає напруження, хворобливі переживання.

- Психодрама використовується у груповій терапії, коли людина виконує різні ролі, зображуючи себе в стресових ситуаціях соціального характеру або грає ролі своїх антиподів.

- Ігрова терапія як форма психотерапії слугує полегшенню спілкування. Учасники користуються іграшками, або предметами заміниками, щоб зобразити ситуації і конфлікти, які неможливо або складно вербалізувати.

- Сповідальний метод позбавляє психічних стресів, труднощів взаємозв'язку із соціальним оточенням, передбачає спілкування наодинці.

У соціальній роботі використовують також методи, які характерні лише для цього виду професійної діяльності: метод соціального діагностування, втручання у критичних випадках, робота зі спільнотою, метод роботи на вулицях.

До методів соціального діагнозу (соціальної діагностики), за І.Зайнишевим, належать:

- Збирання відомостей про чисельність, склад і динаміку населення;
- Вивчення історії заселення і освоєння цієї території, зміна складу місцевого населення, його занять і традицій;
- Інформаційно-цільовий аналіз документів, статей із місцевої та центральної преси, матеріалів електронних засобів інформації, листів, скарг;
- Аналіз соціально-просторового розподілу і динаміки народжуваності і смертності населення, залежність якості життя від природних і соціальних факторів [43].

Метод втручання у критичних випадках уперше застосовувався у США у 1847р., коли церква захистила дитину, яка зазнала насилля у сім'ї. У країні стали створюватися товариства із захисту дітей проти жорстокого поводження з ними.

Метод роботи зі спільнотою є засобом координації традиційних методів і соціально-політичним засобом задоволення інтересів, потреб, очікувань громадян. Ці методи з'ясовують сутність і теми проблеми, аналізують причини, розробляють плани, стратегії, залучають необхідні ресурси, виявляють лідерів, регулюють стосунки між членами громади для полегшення зусиль.

Метод роботи на вулицях – відкритий метод соціальної роботи, зорієнтований на проблеми вулиці та розв’язування їх запобіжними заходами: попередження виникнення груп молоді, через установавлення випадкових контактів з ними у періоди зборів і проведення дозвілля; визначення потреб і проблем вуличних груп молоді та надання їм відповідної допомоги – індивідуальної чи групової; запобігання чисельному зменшенню груп–ризиків, сприяння їхньому зникненню і спрямування їхньої активності у менш агресивний напрям; відбір безпритульних підлітків, спроба залучити їх у молодіжні групи, які перебувають під педагогічною опікою соціальних працівників; пошук приміщень для груп молоді та організація і проведення екскурсій для прискорення процесу їхньої соціалізації або ресоціалізації; установавлення контактів із наркоманами, переадресація їх у відповідні заклади і до відповідних фахівців; залучення підлітків до підтримки однолітків, формування загонів добровільних помічників соціальних педагогів та працівників [5].

Розглянувши характерні ознаки різних форм та методів соціально-педагогічної роботи, необхідно звернути увагу на те, що на свідомість і поведінку людини впливає багато взаємопов’язаних факторів, тому всі форми та методи необхідно застосовувати комплексно. Всі вони ефективні лише за одночасного застосування, а не ізольовано. Це підтверджує необхідність комплексного підходу як принципу використання форм та методів соціальної роботи з дітьми та молоддю [17, с.58-66].

Висновки до 2 розділу

Проаналізувавши літературу з питань особливостей роботи у сільській громаді, форм та методів роботи соціального педагога у сільській громаді можна зробити висновки, що більшість форм та методів є традиційними для роботи у соціально-педагогічній сфері. Однак ефективність їх використання залежить від багатьох чинників, в першу чергу це професійні та особистісні

якості соціального педагога, специфіки та особливостей населення громади, соціальна активність самої громади при їх взаємодії.

На специфіку роботи соціального педагога в сільській громаді впливають проблеми з якими частіше всього стикається молодь громад, це безробіття, проблеми в організації дозвілля, соціальної адаптації та інші. Сільському населенню притаманна залежність від соціальної думки, це є вагомим впливом на духовний світ, цінності, установки та моделі поведінки. Тісні контакти поколінь створюють соціальний контроль над підростаючими поколіннями. Трудова діяльність займає вагому частину життя дітей та молоді, це значно зменшує час для дозвілля, соціалізації та повноцінної ігрової діяльності в колективі.

Також ситуацію ускладнює те, що у більшості сільських громад єдиним соціальним закладом інфраструктури виступає школа. Тому на соціального педагога, психолога та викладачів школи, в більшій мірі, лягає відповідальність за соціальну адаптацію дітей. Отже, вчителям потрібно організовувати та залучати дітей до позакласних заходів задля їх повноцінного розвитку та соціалізації.

РОЗДІЛ III. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ОСОБЛИВОСТЕЙ УМОВ РОБОТИ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА З ДІТЬМИ ТА МОЛОДДЮ У СІЛЬСЬКІЙ ГРОМАДІ

3.1. Організація експериментальної роботи

З метою перевірки особливостей роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді, нами було проведено експериментальне дослідження, яке складалося з трьох етапів. Дане дослідження мало на меті експериментально перевірити ефективність роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді.

Перший етап – констатувальний. Під час його проведення ми вивчали роботу соціального педагога у Ганнівській громаді; дібрали діагностичні методики для перевірки особливостей умов роботи соціального педагога (підбір методик та анкетування).

Другий етап - формувальний під час якого, ми проводили експериментальну перевірку соціально-педагогічних умов та особливостей роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді. На цьому етапі ми проводили тренінг, бесіду, вправи та ігри.

Третій етап – контрольний, передбачав аналіз та порівняння результатів отриманих в процесі проведення перших двох етапів дослідження.

Організація та проведення I етапу дослідно-експериментальної роботи (констатувальний експеримент).

Для отримання необхідної інформації було обрано:

- соціологічне дослідження як метод збору інформації;
- методика діагностики комунікативних та організаторських здібностей;
- методика дослідження соціологічної адаптованості.

Цільовою аудиторією для дослідження виступала молодь населеного пункту та діти підліткового віку.

Інструментом для соціологічного опитування виступала анкета. В основу структури анкети увійшли питання спрямовані на виявлення проблем та потреб дітей та молоді.

Проведення соціологічного дослідження включало в себе три етапи. Перший етап - підготовчий. На ньому було визначено мету, завдання дослідження, етапи та методи опитування. Спираючись на завдання дослідження була підготовлена анкета для опитування дітей та молоді віком 12-35 років.

Враховуючи те, що у сільській місцевості можуть виникати проблеми з доступом до Інтернету, було передбачено декілька методів для здійснення опитування, а саме заповнення анкети інтернет формату (Google-форми) та заповнення анкети в за допомогою роздрукованих анкет в закладі загальної середньої освіти.

Другий етап – проведення опитування. Даний етап передбачав визначення шляхів розповсюдження інформації про проведення дослідження. Анкета була розповсюджена на сторінках в соціальних мережах, таких як «Фейсбук», «Інстаграм», через вчителів школи та соціального педагога. Також інформацію про дослідження розмістили в друкованих оголошеннях з кьюар-кодом, посиланням на Google-форму анкети. Під час проведення дослідження було дотримано етичних принципів. Респонденти були проінформовані про тему, мету дослідження та умови використання отриманих даних. В ході проведення дослідження не було порушена конфіденційність.

В ході проведення опитування ми стикнулися з такими проблемами: через військовий стан певна кількість підлітків та молодих людей виїхали за межі населеного пункту; була виявлена низька активність молоді щодо участі в опитуванні, причиною цього може бути брак участі у схожих заходах; під

час опитування, на вулиці та в магазинах, у відповідях, спостерігалось байдуже, безвідповідальне відношення до опитування.

Третій етап – кінцевий. Отримані відповіді були перенесені в програму, для обробки масиву анкет та математичну обробку даних. Результати обробки даних були переведені в діаграми [37].

Рис.3.1 Кьюар-код до опитування

Анкета

1. **Вкажіть ваш вік:** _____
2. **Ваша стать:**
 - 1.чоловіча 2.жіноча
3. **Ваша освіта:** навчаюсь в школі, неповна середня освіта (9 класів), повна загальна середня освіта (11 класів), професійна освіта, базова вища (технікум, ВНЗ I-II рівнів акредитації), повна вища освіта (ВНЗ III-IV рівнів акредитації), інше
4. **Вкажіть назву населеного пункту де проживаєте**
_____.
5. **Що з проблем турбує вас найбільше?**
 - 1.нестача коштів
 2. відсутність вільного часу
 3. відсутня можливість для саморозвитку та самореалізації
 - 4.проблеми зі старшим поколінням (батьки, родина)
 5. відсутність вільного вибору служби в армії чи ні
 6. проблеми з вибором майбутньої професії
 7. проблеми у спілкуванні, відсутність друзів
 8. сильна батьківська опіка (контроль)

9. стан здоров'я
10. підготовка до здачі іспитів
11. психічне здоров'я
12. інтернет та комп'ютерна залежність
13. наявність шкідливих звичок
14. проблеми з працевлаштуванням
16. свій варіант _____

6. На вашу думку, з якими проблемами стикаються підлітки та молодь вашої громади?

1. Безробіття
2. Відсутність місця для проведення корисного дозвілля
3. Відсутність місця для занять спортом
4. Проблеми у родинах
5. Проблеми у спілкуванні, соціалізації
6. Вимушена міграція
7. Відсутність житла
8. Відсутність або поганий інтернет
9. Транспортні проблеми
10. Безвідповідальність молодого покоління, невідповідальне ставлення до власного життя та здоров'я
11. Високий рівень злочинності серед підлітків та молоді
12. Шкідливі звички (алкоголь, наркоманія)
13. Насильство, агресія
14. Пасивність молоді
15. Розшарування у спілкуванні
16. Ваш варіант _____

7. Чим ви займаєтесь у вільний час та у вихідні?

1. зустріч з друзями для спілкування
2. проведення часу за улюбленою справою/хобі

3. соціальні мережі
4. перегляд відео,фільмів
- 5.допомога по господарству
6. участь у культурно-мистецьких заходах
7. саморозвиток/самонавчання
- 8.читання книг, журналів
9. заняття спортом
10. поїздки в інші міста
11. волонтерство, допомога іншим мешканцям громади
12. свій варіант _____

8.Чи проводяться у вашій громаді заходи для підлітків та молоді?

- 1.так, для всіх категорій
2. так, але тільки для підлітків
3. ні, не проводяться ні для кого
- 4.важко відповісти

9.Які заходи для підлітків та молоді ви б хотіли відвідувати?

- 1.із політичної діяльності
2. медична допомога/ самозахист
3. спортивні заходи
4. професійно орієнтовані
5. для розвитку лідерських якостей
- 6.із волонтерської діяльності
7. творчі заходи
- 8.екскурсії /походи
9. заходи для саморозвитку
- 10.важко відповісти
- 11.гурткова робота
- 12.психологічне консультування
13. юридичне консультування
14. ваш варіант _____

10. Чи хотіли б ви щось змінити у своєму населеному пункті?

1. Так
2. Ні
3. Важко відповісти

11. Що саме ви б змінили або додали? _____**12. Чи готові ви особисто брати участь у розвитку своєї громади?**

1. Так
2. Ні
3. Важко відповісти

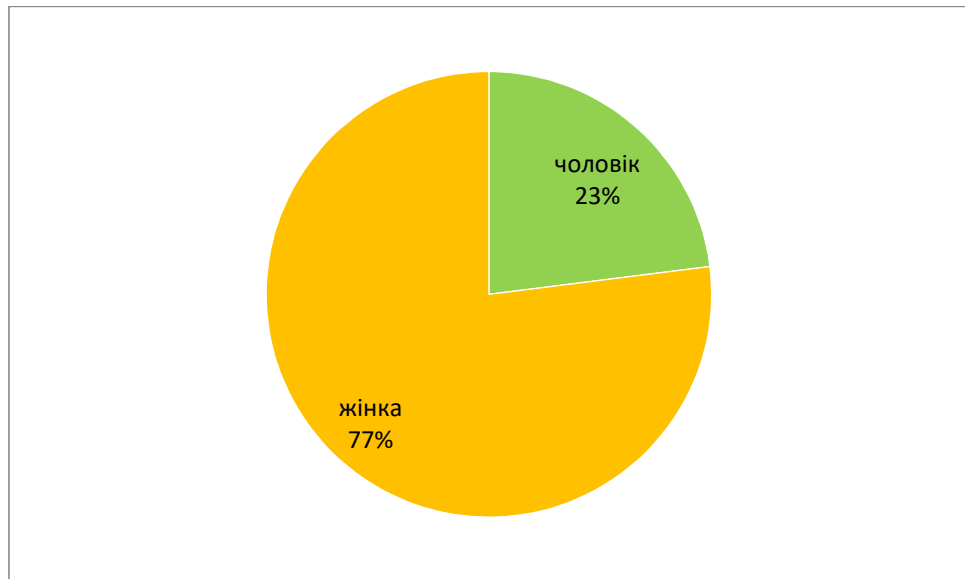
13. Яким чином ви б хотіли брати участь у розвитку вашої громади?

1. робота в органах влади
2. волонтерська робота
3. розробка і реалізація молодіжних проектів
4. участь у ініціативних групах
5. участь у дитячих чи молодіжних громадських організаціях
6. участь в опитуваннях громадської думки
7. ваш варіант

Результати соціологічного опитування

Анкетування про проблеми та потреби дітей та молоді Ганнівської громади пройшло 102 особи. Середній вік опитуваних становить 22-25 років. Серед опитуваних 77% жінки, 23% чоловіки.

Рис. 3.2 Діаграма «Стать опитуваних».

Більшість опитаних має повну вищу освіту 47%, професійна освіта 23%, неповна середня освіта 12%, навчаються в школі 6%, закінчили тільки 11 класів 6%, базова вища освіта 6% з усіх опитаних (Рис.3.3).

Рис.3.3 Діаграма «Освіта опитуваних»

На питання «Що з проблем турбує вас найбільше?» опитуванні дали такі відповіді (рис.3.4).

Рис.3.4 Діаграма «Проблеми опитуваних»

На питання «З якими проблемами стикаються підлітки та молодь вашої громади?» отримали такі відповіді (рис.3.5).

Рис.3.5 Діаграма «Проблеми дітей та підлітків»

На питання: « Чим займаються у вільний час?» отримали такі результати (рис.3.6)

Рис.3.6 Діаграма «Заняття у вільний час».

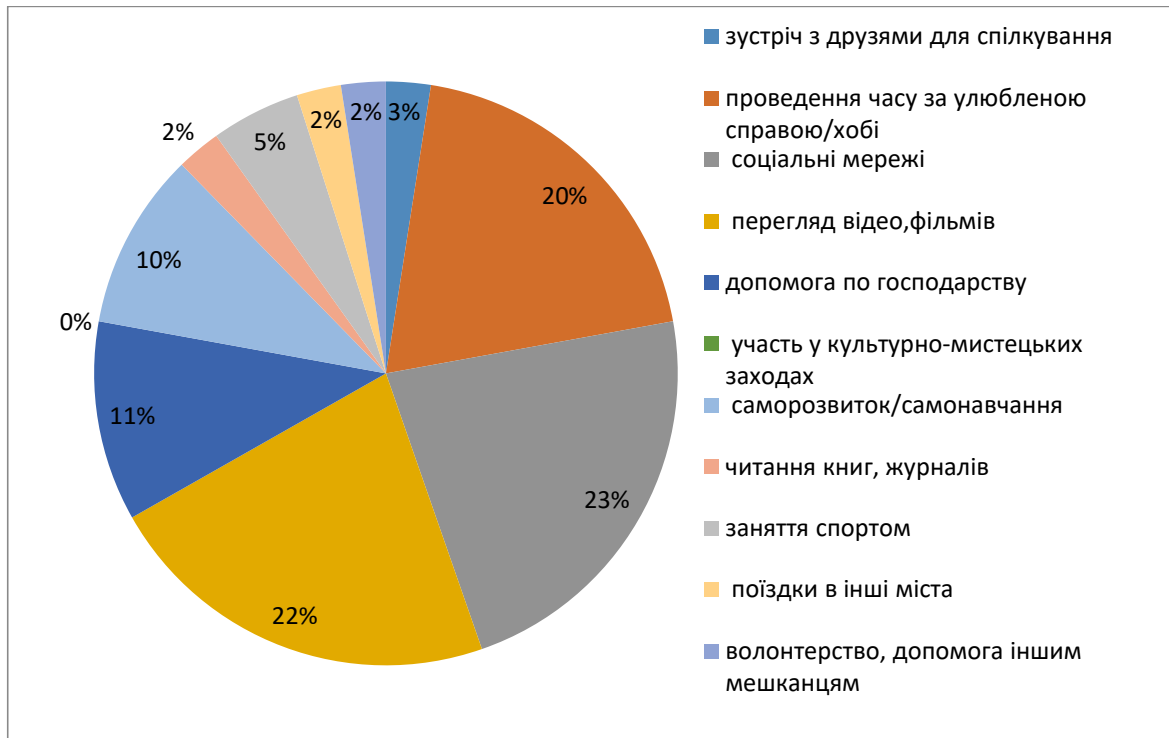

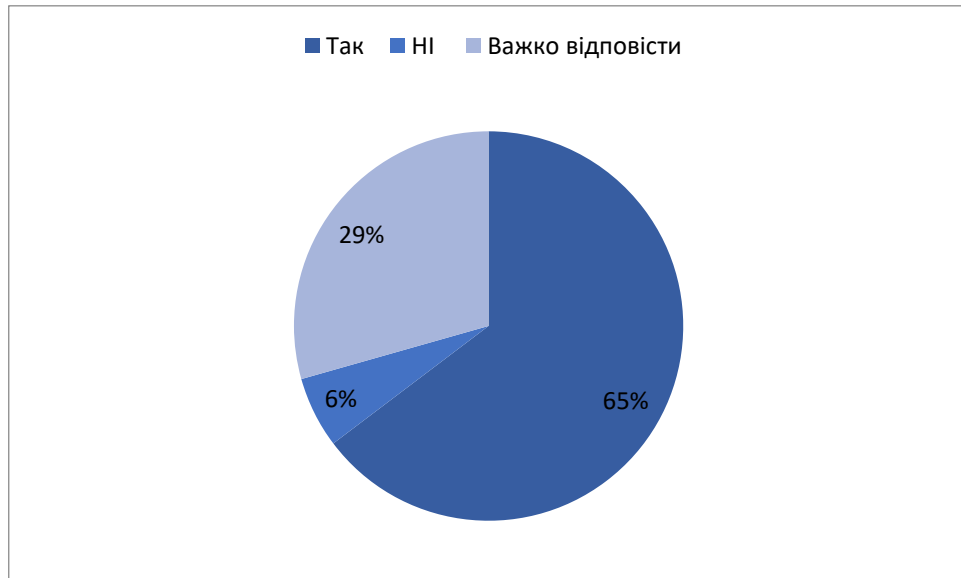
Рис.3.7 Діаграма «Заходи хотіли б відвідувати».

На питання чи хотіли б щось змінити в своїй громаді понад 64% відповіли так, 29% важко відповісти і лише 5,9% нічого б не змінювали. Опитані мешканці громади хотіли б відкрити зал для занять спортом; створити молодіжний осередок для саморозвитку, гурткової роботи;

організувати зустрічі різних поколінь, щоб люди похилого віку могли передавати знання, вміння нащадкам, а підлітки та молодь вчилися цінувати, поважати своїх попередників (рис.3.8).

Рис.3.8 Діаграма « Чи хотіли б щось змінити?».

Більше ніж 83,3% готові особисто брати участь у розвитку своєї громади, 18,7% затрудняються з відповіддю, але жоден категорично не відмовляється від надання будь якої допомоги.

На питання яким чином ви б хотіли брати участь у розвитку вашої громади, були отриманні такі результати відповідей (рис.3.9)

Рис.3.9 Діаграма «Участь у розвитку громади».

Проаналізувавши відповіді на питання анкети можна зробити висновки, що проблемою молоді є відсутність місця дня проведення дозвілля з користю, як для себе так і для громади. Серед молоді мало ініціативних осіб які б могли взяти на себе відповідальність та організацію подібного роду заходів.

Методика дослідження соціальної адаптованості

Пристосування індивіда до вимог, очікувань середовища в якому він перебуває прийнято називати соціальною адаптацією. Враховуючи теперішній стан країни, проблеми з якими доводиться стикатися населенню нами було вирішено провести дослідження соціальної адаптованості молоді до цих умов. Вікові межі для дослідження діти з 12 років.

Дана методика включає в себе 25 тверджень, на які необхідно відповісти так або ні. Якщо твердження співпадає з вашою думкою відповідаєте - так, якщо не співпадає – ні.

Для проведення методики були використані інтернет форма (**Google-форми**) та паперові анкети де були розміщені твердження. Опитування проводилося анонімно.

Табл.3.1 Джерело: [47]

Твердження до методики діагностування соціальної адаптованості

Твердження	Так	Ні
1. Я часто відчуваю нудоту		
2. Працюючи, я втомлююся		
3. Я не можу зосередитися на чомусь одному		
4. Я хвилююся з будь-якої причини		
5. Коли я щось роблю, мої руки тремтять		
6. Я часто хвилююся		
7. Мені часто сняться страшні сни		
8. Я пітнію навіть у холодну погоду		
9. Я постійно відчуваю голод		
10. Мене часто непокоїть шлунок		

11. Іноді через хвилювання не можу спати		
12. Мене легко вивести з рівноваги		
13. Я більш чутливий, ніж інші		
14. Я часто через щось хвилююся		
15. Дуже прикро, що я не такий щасливий, як інші		
16. Я легко можу заплакати		
17. Коли мені доводиться чекати, це мене дратує		
18. Іноді я відчуваюся таким метушливим, що не можу всидіти на одному місці		
19. Я боюся труднощів		
20. Іноді я відчуваю свою непотрібність		
21. Я сором'язлива людина		
22. Я думаю, що для мене в усьому багато труднощів		
23. Я завжди напружений		
24. Іноді я відчуваюся розбитим		
25. Я уникаю труднощів		

Обробка даних

Для інтерпретації даних необхідно підрахувати кількість відповідей «так» на всі твердження, якщо сума становить :

від 1 до 3 – висока адаптованість;

від 4 до 10 – середня;

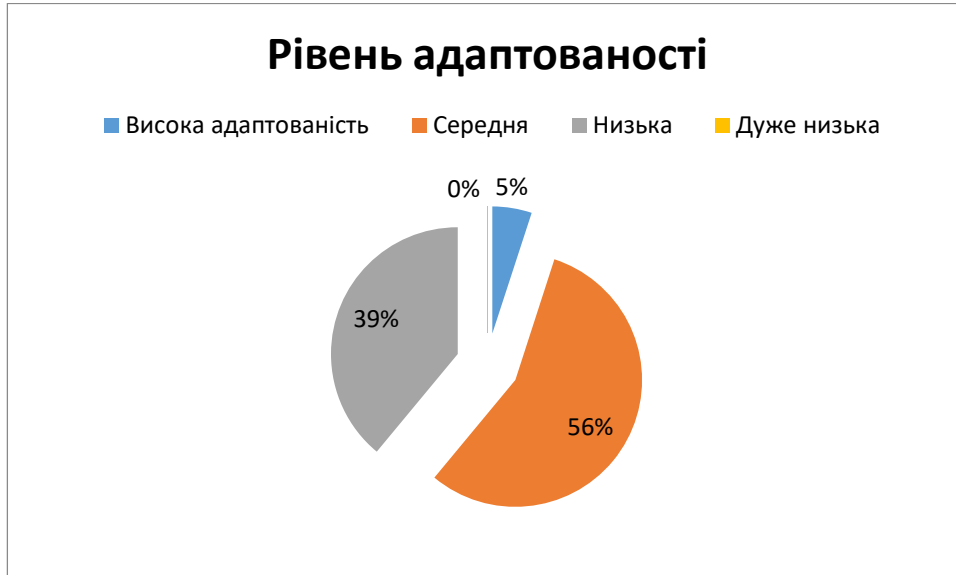
від 11 до 20 – низька;

від 21 до 25 – соціальна адаптованість дуже низька, характерною є низька самооцінка, невпевненість в собі та внутрішні конфлікти.

В опитуванні взяло участь 96 осіб. По результатам методики діагностики соціальної адаптованості визначено, що рівень високої адаптованості має лише 5% з опитуваних, середній рівень 56%, низький 39%, осіб з дуже низьким рівнем 0%(не виявлено)(особи з дуже низьким рівнем відсутні). Як висновок можна сказати, що більшість з мешканців громади в

зможі адаптуватися то сучасних умов, в них виникають труднощі але вони в силах з ними впоратися (рис.3.10)

Рис.3.10 Рівень адаптованості дітей та молоді громади

Методика діагностування комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ)

Людину яка вміє організувати натовп, запалити бажання рухатись вперед, творчо підходити до вирішення проблем, прийнято вважати лідером.

Метою даної методики є визначення рівня комунікативних та організаторських здібностей які є необхідними якостями лідера.

Методика складається з 40 запитань з короткими відповідями «так» або «ні».

Тестовий матеріал

1. Чи є у вас бажання вивчати людей і встановлювати знайомства з|із| різними людьми?
2. Чи подобається вам займатися суспільною працею?
3. Чи довго вас непокоїть|турбує| почуття образи яку спричинив вам будь-хто|будь-ким| з|із| ваших товаришів?
4. Чи завжди вам важко орієнтуватися у критичній ситуації?
5. Чи багато у вас друзів, з|із| якими ви постійно спілкуєтесь?

6. Чи часто вам вдається схилити більшість своїх товаришів до прийняття|приймання| ними вашої думки?
7. Чи Вірно, що вам приємно і простіше проводити час за книгами або за яким-небудь|будь-яким| іншим заняттям, ніж з|із| людьми?
8. Якщо виникли деякі перешкоди в здійсненні ваших намірів, чи легко вам відмовитися від своїх намірів?
9. Чи легко ви встановлюєте контакти з|із| людьми, які старше за вас за віком?
10. Чи любите|кохаєте| ви вигадувати або організовувати зі|із| своїми товаришами різні ігри і розваги?
11. Чи важко вам включатися в нові для вас компанії (колективи)?
12. Чи часто ви відкладаєте на інші дні справи|речі|, які потрібно було виконати сьогодні?
13. Чи легко вам вдається встановлювати контакти і спілкуватися з|із| незнайомими людьми?
14. Чи прагнете ви добитися того, аби|щоб| ваші товариші діяли відповідно до вашої думки?
15. Чи важко ви освоюєтеся у новому колективі?
16. Чи Вірно, що у вас не буває конфліктів з|із| товаришами через невиконання ними своїх обіцянок, зобов'язань, обов'язків?
17. Чи прагнете ви при слушній нагоді познайомитися і поговорити з|із| новою людиною?
18. Чи часто при вирішенні важливих|поважних| справ|речей| ви берете ініціативу на себе?
19. Чи дратують|подрознюють| вас оточуючі |навколишні| люди і чи хочеться вам побути одному?
20. Чи правда, що ви погано орієнтуєтеся в незнайомій для вас обстановці?
21. Чи подобається вам постійно знаходитися|перебувати| серед людей?
22. Чи виникає у вас роздратування, якщо вам не вдається закінчити розпочату справу|річ|?

23. Чи відчуваєте ви утруднення, якщо доводиться проявити ініціативу, аби|щоб| познайомитися з|із| новою людиною?
24. Чи правда, що ви стомлюєтеся від частого спілкування з|із| товаришами?
25. Чи любите|кохаєте| ви брати участь в колективних іграх?
26. Чи часто ви проявляєте ініціативу при вирішенні питань, які зачіпають інтереси ваших товаришів?
27. Чи правда, що ви відчуваєте|почуваєте| себе невпевнено серед незнайомих людей?
28. Чи Вірно, що ви рідко прагнете довести свою правоту?
29. Чи вважаєте|гадаєте| ви, що вам не представляє|уявляє| особливого труда внести пожвавлення|оживлення| до малознайомої групи?
30. Чи приймаєте ви участь в суспільній|громадській| роботі в школі (на виробництві) ?
31. Чи прагнете ви обмежити круг|коло| своїх знайомих?
32. Чи Вірно, що ви не прагнете відстоювати свою думку або рішення|вирішення|, якщо воно не відразу було прийняте товаришами?
33. Чи відчуваєте|почуваєте| ви себе невимушено, якщо потрапили до незнайомого колективу?
34. Чи охоче ви приступаєте до організації різних заходів для своїх товаришів?
35. Чи правда, що ви не відчуваєте|почуваєте| себе досить|достатньо| упевненим і спокійним, коли доводиться говорити що-небудь великій групі людей?
36. Чи часто ви спізнюєтеся на ділові зустрічі, побачення?
37. Чи Вірно, що у вас багато друзів?
38. Чи часто ви опиняєтеся у центрі уваги своїх товаришів?
39. Чи часто ви збентежені|збентежуєте|, почуваєте незручність при спілкуванні з|із| малознайомими людьми?
40. Чи правда, що ви не дуже упевнено відчуваєте|почуваєте| себе в оточенні великої групи своїх товаришів?

Ключі

Для визначення рівня комунікативних здібностей ключові відповіді: «так» + 1,5,9,13,17,21,25,29,33,37; «ні» - 3,7,11,15,19,23,27,31,35,39

Для визначення рівня організаторських здібностей ключові відповіді: «так» + 2,6,10,14,18,22,26,30,34,38; «ні» - 4,8,12,16,20,24,28,32,36,40.

Під час обробки результатів визначаються рівні комунікативних і організаторських здібностей залежно від кількості балів набраним по цим параметрам. Бали підраховуються окремо для комунікативних та організаторських здібностей, для цього використовуються ключі для обробки даних. По кожному параметру максимально можна набрати 20 балів. Якщо відповідь «так» або «ні» співпадає з ключем, додається бал.

Аналіз результатів

Визначається п'ять рівнів комунікативних та організаторських нахилів.

Табл.3.2 Джерело [47]

Рівні комунікативних і організаторських нахилів

Сума балів	1-4	5-8	9-12	13-16	17-20
Рівень	Дуже низький	Низький	Середній	Високий	Вищий

1-4 бали – для них характерний низький рівень прояву комунікативних і організаторських здібностей

5-8 бали – комунікативні та організаторські здібності знаходяться на рівні нижче середнього. Такі люди не прагнуть до спілкування, проводять час на одинці. В новому колективі або новій компанії досить замкнуті, скуті. Досить тяжко встановлювати контакти з людьми. Вважають не потрібним відстоювати свою думку, але важко переживають образи. Майже не проявляють ініціативи, знімають з себе відповідальність за прийняття рішень та результати роботи колективу.

9-12 балів – характеризують середній рівень комунікативних та організаторських здібностей. В таких людей є прагнення до роботи в колективі, співпраці, вони відстоюють свої погляди але потенційні можливості їх здібностей не відрізняються високою стійкістю до перешкод. Необхідно працювати для подальшого розвитку таких якостей особистості.

13-16 балів – прояв високого рівня комунікативних та організаторських здібностей. З легкістю адаптуються до нової обстановки, знаходять друзів, прагнуть до розширення свого кола спілкування, наповнення його людьми з різними поглядами та вподобаннями. Ініціативні, креативні, здатні брати на себе відповідальність за прийняті рішення у важких, нестандартних ситуаціях.

17-20 балів – вищий рівень комунікативних і організаторських здібностей. Це свідчить про вміння швидко орієнтуватися у складних ситуаціях, потреба в комунікативній і організаторській діяльності повністю сформовані. Природно поведуться в новому колективі. Проявляють постійну ініціативність. Відстоюють свої погляди та наполягають на схваленні своїх рішень. Приймають самостійні рішення. Люблять організовувати заходи різних типів. Відповідально відносяться до будь якої роботи [47].

За результатами діагностики комунікативних та організаторських здібностей виявлено 60% з низькою комунікацією, 40 % середній рівень комунікації (рис.3.11). Осіб з дуже низьким, високим та вищим рівнем розвитку комунікативних здібностей не виявлено. 77% з опитаних мають середній рівень організаторських здібностей, 15% високий та лише 8% вищий, низького та дуже низького рівня не виявлено (рис.3.12).

Рис.3.11 Рівень комунікативних здібностей

Рис.3.12 Рівень організаторських здібностей

В експериментальній роботі, під час якої проводилася перевірка висунутої гіпотези, яка полягала у твердженні, що особливість роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді буде ефективною, якщо дотримуватися певних соціально-педагогічних умов:

- підвищення інтересу до життя громади та усвідомлення особистої відповідальності за її розвиток;
- формування соціально-активної та успішної особистості.

Для проведення констатувального етапу експерименту було обрано категорію від 12-17 років у кількості 65 осіб. Розділено їх на дві групи А та

Б. Статус експериментальної групи отримала група А. В обох групах було впроваджено соціально-педагогічні умови особливостей роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді.

Протягом формувального етапу експерименту, експериментальна робота проводилася тільки з групою А(бесіда, тренінг, вправи та ігри)

Контрольна група Б брала участь в експериментальній роботі тільки на етапі констатації та контрольному етапі експерименту.

Результати проведеного аналізу груп А та Б використано для порівняння.

Отже, Проаналізувавши опитувальник ми дійшли висновку, що дітям та молоді громади не вистачає навиків для комунікації, організації міжособистісних відносин та роботи в колективі. Для покращення ситуації нами було проведено:тренінг на тему «Лідер у кожному з нас» (Додаток А), бесіда «Комунікабельність – важлива навичка нашого часу»(Додаток Б).

3.2. Аналіз результатів експериментальної роботи з дослідження особливостей роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді

З метою перевірки ефективності соціально-педагогічних умов особливостей роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді, нами проведено контрольний етап, який передбачав обробку, аналіз та порівняння даних, отриманих під час проведення формувального етапу експерименту.

Для порівняння результатів дослідження та виявлення динаміки змін у контрольній та експериментальній групі вимірювання було використано діагностику комунікативних та організаторських здібностей (КОЗ) на початку і в кінці експерименту.

За результатами контрольного зрізу були отриманні такі показники: 20% з низькою комунікацією, 55% з середнім рівнем, 25% високий рівень

комунікативних здібностей. Організаторські здібності мають такі показники: 63% середній рівень, 25% високий та 12% вищий рівень (рис.3.13).

Табл.3.3

Рівень комунікативних здібностей на констатувальному етапі та контрольному.

<u>Рівень</u>	<u>Дуже низький</u>	<u>Низький</u>	<u>Середній</u>	<u>Високий</u>	<u>Вищий</u>
<u>Констатувальний етап</u>	<u>0%</u>	<u>60%</u>	<u>40%</u>	<u>0%</u>	<u>0%</u>
<u>Контрольний етап</u>	<u>0%</u>	<u>20%</u>	<u>55%</u>	<u>25%</u>	<u>0%</u>

Порівнюючи результати констатувального етапу та контрольного етапу діагностування комунікативних здібностей дали такі результати: осіб з низьким рівнем комунікативних здібностей стало менше з 60% до 20%, число осіб з середнім рівнем зросло з 40% до 55%, якщо на констатуючому етапі осіб з високим рівнем не було то на контрольному становить 25% (рис.3.14)

Табл.3.4

Рівень розвитку організаторських здібностей на констатувальному етапі та контрольному

<u>Рівень</u>	<u>Дуже низький</u>	<u>Низький</u>	<u>Середній</u>	<u>Високий</u>	<u>Вищий</u>
<u>Констатуючий етап</u>	<u>0%</u>	<u>0%</u>	<u>77%</u>	<u>15%</u>	<u>8%</u>
<u>Контрольний етап</u>	<u>0%</u>	<u>0%</u>	<u>63%</u>	<u>25%</u>	<u>12%</u>

Порівнюючи результати діагностування організаторських здібностей констатувального та контрольного етапів, нами були отримані такі результати: кількість осіб з середнім рівнем на першому етапі складав 77%, на контрольному 63%, 15% осіб мали високий рівень організаційних

здібностей на першому етапі, на контрольному 25%, вищий рівень на першому етапі мали 8% , на контрольному 12%.

Рис.3.13 Порівняльна діаграма комунікативних здібностей на різних етапах

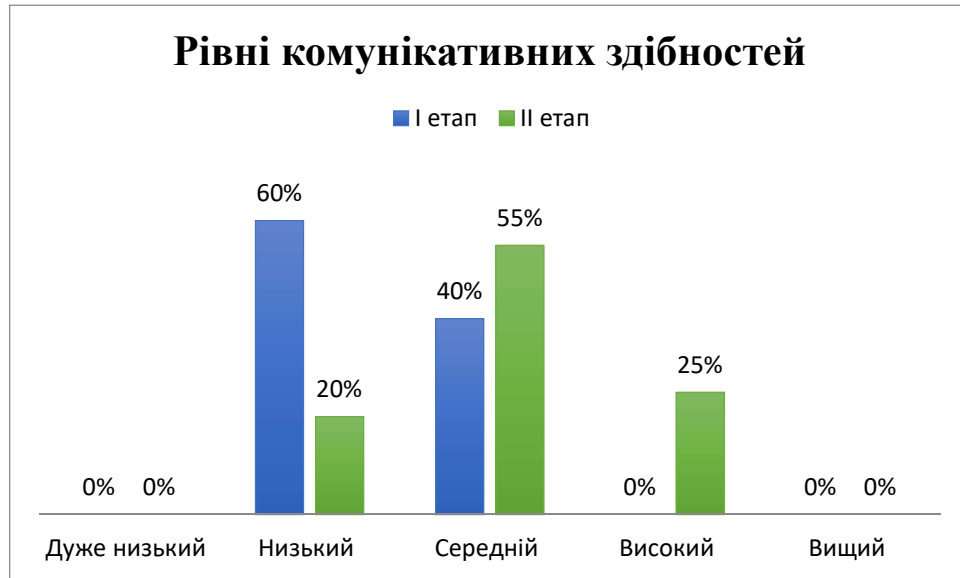
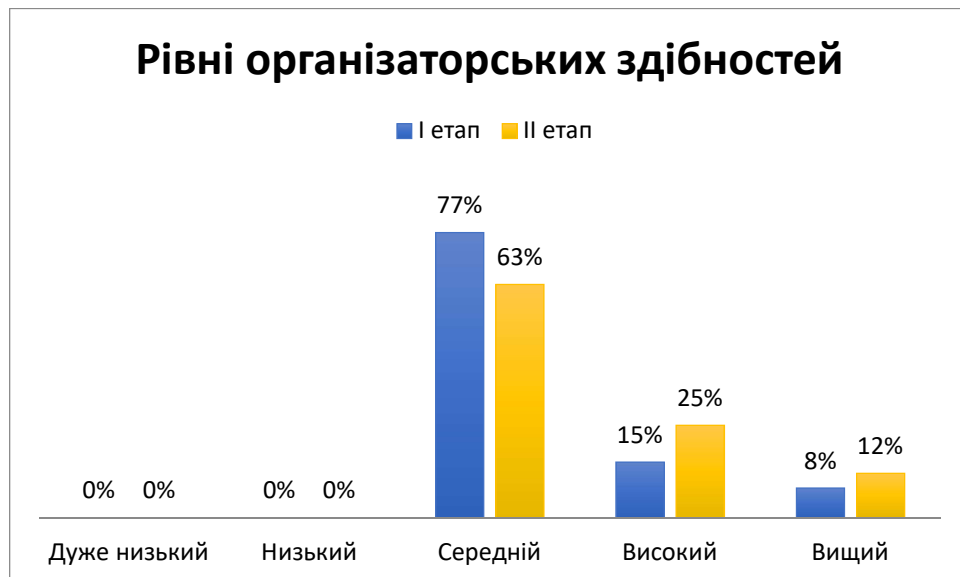

Рис.3.14 Порівняльна діаграма організаторських здібностей на різних етапах

Опрацювавши отримані результати контрольного зрізу експерименту, можна зробити висновки, що цілеспрямовано проведена робота з експериментальною групою А – бесіда, тренінг, вправи та ігри, сприяли зростанню ріння комунікативних та організаторських здібностей, підвищило

інтерес до життя громади, усвідомленню особистої відповідальності за її розвиток, формування соціально-активної та успішної особистості, здатної приймати виклики сьогодення.

Висновки до розділу 3

Проведення дослідно-експериментальної роботи, спрямованої на перевірку гіпотези, про те що робота соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді буде ефективною за умови дотримання певних соціально-педагогічних умов:

- підвищення інтересу до життя громади та усвідомлення особистої відповідальності за її розвиток;
- формування соціально-активної та успішної особистості.

Дозволяє зробити такі висновки: при застосуванні цікавих форм та методів соціально-педагогічної роботи підвищується інтерес, активність дітей та молоді до проблем та життя своєї громади. При виявленні інтересу до проблем та потреб підростаючого покоління ми отримуємо взаємний інтерес до потреб громади в якій вони перебувають.

Під час проведення соціологічного дослідження, більшість з опитаних відмітили важливість того, що на їхню думку звертають увагу, в результаті цього в них виникає інтерес до стану своєї громади. Це дає привід вважати, що в них з'являється бажання до соціальної активності.

Розвиток комунікативних та організаторських здібності є невід'ємною частиною формування успішної особистості. Підростаюче покоління в якого добре розвинені такі якості краще проходять соціальну адаптацію, знаходять товаришів в новому середовищі, проявляють соціальну активність, можуть нестандартно підходити до вирішення колективних проблем.

Нами було проведена дослідно-експериментальна робота, яка включала в себе констатувальний, формувальний експеримент та контрольний етапи.

Результати дослідно-експериментальної роботи показали, що робота соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді є досить актуальною.

У дослідженні виявлено, що при дотриманні певних соціально-педагогічних умов у дітей та молоді підвищується інтерес до життя громади в якій вони проживають, усвідомлення особистої відповідальності за її розвиток, ідентифікація себе як частини цієї громади. Виникає бажання покращити середовище в якому вони проживають, не тільки для особистого задоволення але й для задоволення свого оточення. При дотриманні умов формування соціально-активної та успішної особистості набувається творчий досвід та ініціативність, забезпечується успішна соціалізація особистості, формуються соціальні якості.

ВИСНОВКИ

В експериментальній роботі, під час якої проводилася перевірка висунутої гіпотези, яка полягала у твердженні, що особливість роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді буде ефективною, якщо дотримуватися певних соціально-педагогічних умов:

- підвищення інтересу до життя громади та усвідомлення особистої відповідальності за її розвиток;
- формування соціально-активної та успішної особистості.

Нами була проаналізована література з питань понять «громада», «соціальне виховання», «соціальна робота» та визначено сутність цих понять. Громада виступає соціальним об'єднанням, люди в якому об'єднуються за певними ознаками, рисами, особливостями. Соціальне виховання ґрунтується

на формуванні в індивіда загально прийнятих норм та правил, закономірностей функціонування та розвитку в особистості, з урахуванням індивідуальних особливостей.

Соціальна робота в більшості випадків сприймається як допомога, підтримка тих, хто цього потребує, це можуть бути категорії населення які потрапляють в скрутне становище, складні життєві ситуації, особи які потребують соціальної адаптації.

Також була проаналізована література з питань сфери роботи соціального педагога в сільській громаді, в результаті опрацювання ми дійшли висновку, що специфіку роботи в сільській громаді створює спосіб життєдіяльності населення, обмеженість соціальної інфраструктури, територіальне розміщення, традиції та родинні зв'язки між поколіннями. Також до факторів які впливають на специфіку роботи у сільській громаді можна віднести алкоголізм, наркоманію, безробіття, які з роками погіршують ситуацію в громадах. В більшості сільських громад школа є єдиним місцем для соціалізації дитини, адже інші заклади соціально-педагогічної спрямованості майже відсутні. Всі ці аспекти знижують активність населення, роблять мешканців безініціативними, байдужими до вирішення проблем своєї громади.

Під час дослідження нами було опрацьовано питання форм та методів соціальної роботи. Можна зробити висновок, що у своїй роботі соціальний педагог в сільській громаді використовує здебільшого традиційні соціально-педагогічні форми та методи роботи з дітьми та молоддю, інтерпретуючи їх під індивідуальні особливості, специфіку населення громади. Серед нових методів які набувають поширення в соціальній роботі з дітьми та молоддю можна виділити метод вуличної роботи, метод аналізу соціуму, метод «рівний-рівному».

Дослідно-експериментальна роботи проводилася з використанням соціологічного дослідження як методу збору інформації, методики

діагностики комунікативних та організаторських здібностей та методики дослідження соціологічної адаптованості.

В ході соціологічного дослідження було проведено опитування з метою визначення проблем та потреб дітей та молоді Ганнівської громади. Результати опитування показали основними проблемами є пасивність населення; наявність шкідливих звичок, транспортні проблеми; відсутність місця для проведення дозвілля та розвитку; проблеми у спілкуванні, соціалізації; безробіття. На питання про заходи які бажали б відвідувати більшість з опитаних обрали заходи для саморозвитку; психологічні консультації; заходи для розвитку лідерських якостей та заходи для вивчення медичної допомоги та самозахисту.

Більшість з опитаних бажають змінити життя своєї громади, але лише невелика кількість готова організувати та брати на себе відповідальність за впровадження цих змін. Можна зробити висновок, що серед молоді громади майже немає ініціативного населення та осіб з яскраво вираженими лідерськими якостями.

За результатами методики діагностики соціальної адаптованості можна зробити висновки, що серед мешканців громади велика кількість підлітків та молоді в змозі адаптуватися до нових умов, у них можуть виникати труднощі з якими вони зможуть впоратися.

Методика діагностики комунікативних та організаторських якостей показала, що низький рівень комунікативних якостей має 60% з опитаних, середній рівень має 40 % з опитаних, дуже низького, високого і вищого немає. Середній рівень організаторських здібностей має 77% з опитаних, високий 15% та вищий 8%.

Під час формувального експерименту нами були проведені тренінг, бесіда, ігри та вправи на розвиток комунікативних та організаторських якостей. У дослідженні виявлено, що результатом використання таких видів роботи є підвищення інтересу в дітей до проблем та потреб своєї громади,

розвитку ініціативи, бажання бути корисним, залучення до волонтерської роботи, надання допомоги населенню яке найбільше цього потребує.

Під час контрольного етапу дослідження з метою підтвердження гіпотези, яка полягала у твердженні, що особливість роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді буде ефективною, якщо дотримуватися певних соціально-педагогічних умов: підвищення інтересу до життя громади та усвідомлення особистої відповідальності за її розвиток; формування соціально-активної та успішної особистості була здійснена повторна діагностика рівня комунікативних та організаторських якостей, яка показала, що кількість осіб з низьким рівнем комунікативних якостей зменшився з 60% до 20%, середній рівень збільшився з 40% до 55%, високий становить 25%. Кількість осіб з середнім рівнем організаторських якостей з 77% зменшився до 63%, високий рівень зріс з 15% до 25%, вищий з 8% до 12%.

Таким чином, дослідно-експериментальна робота засвідчила, що проблема особливостей роботи соціального педагога з дітьми та молоддю у сільській громаді є актуальною, потребує подальшого вивчення, оскільки від рівня інтересу та активності молодого покоління до проблем свого оточення залежить рівень життя та подальший розвиток не тільки громад в яких вони проживають, а й всієї держави.

Отримані результати свідчать про ефективність проведеної нами роботи. Результати контрольного етапу підтвердили правильність висунутої гіпотези. Таким чином, гіпотеза роботи підтвердилася, завдання виконані, мета досягнута.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрусенко О.В. Актуальність соціального виховання молоді у процесі демократизації українського суспільства / О.В.Андрусенко // Наше гасло. – 2004. – №1/2. – С.282-284.
2. Ауцишин Г. Дев'ята тренінгова сесія з розвитку громади / Г.Ауцишин // Громадські ініціативи. – 2001. – № 4. – С.16-18.
3. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні / М. Баймуратов // Віче. – 2015. № 12. – С. 14-17.
4. Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні: проблеми теорії та практики: Монографія /О.В.Батанов; [за ред. Баймуратов М.О] – Київ, 2010. - 656 с.

5. Безпалько О. В. Психолого-педагогічні аспекти роботи з «дітьми вулиці» / О. В. Безпалько. – Київ, 2000.-186с.
6. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: Навч. посіб. / Безпалько О.В. – Київ: Центр навчальної літератури, 2003. – 138 с.
7. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: Навч. посіб / Безпалько О.В. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 176 с.
8. Бех В. П. Соціальна робота і формування громадянського суспільства : [монографія] / В. П. Бех // – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – 599 с.
9. Бойко А. М. Концептуальні основи особистісно-соціального виховання / А. М. Бойко // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Вип. 3 (59). – Полтава, 2013. – С. 5 – 15.
10. Борбич Н.В. Тенденції розвитку соціального виховання в сучасній науці / Н.В. Борбич// Педагогічні науки. Вісник Запорізького національного університету. – 208. – № 1.
11. Бурая Н.П. Соціальна робота: Навч. Посіб / Н.П Бурая. – Харків, 1996. – 334 с.
12. Гапон Ю.А. Попередні дані про вивчення впливу традицій на соціальне виховання особистості / Ю.А. Гапон // Рідна школа. – 2004. – №5.- С.18-21.
13. Горілій А.Г. Історія соціальної роботи: Навчальний посібник / А.Г.Горілій – Тернопіль: «Астон», 2004. – 174 с.
14. Крупник А. Соціальне замовлення – нова технологія розв’язання соціальних проблем в Україні / А.Крупник // Соціальна політика і соціальна робота. 2000. № 3-4. С 3-12.
15. Лещук Г. Соціальне виховання як соціально-педагогічна категорія / Г. Лещук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2011. - Вип. 22. - С. 90-92. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuuped_2011_22_33. (дата звернення 15.04.2022)
16. Лукашевич М.П. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади / М.П. Лукашевич, І.І. Мигович, І.М. Пінчук; за ред. М.П. Лукашевича – Київ, 2001.

17. Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи: Навч. посіб. / М.П. Лукашевич, І.І. Мигович - 2-ге вид., доп. і випр. - Київ: МАУП, 2003. - 168, - С. 58-66.
18. Мигович І.І. Соціальна робота (вступ до спеціальності) / І.І. Мигович - Ужгород, 1997. - 190с.
19. Овчаренко В.А. Місцеве самоврядування в Україні: історичні витоки, становлення та перспективи : Монографія / В. Овчаренко. Київ : Логос, 2014. 911 с. К-2 [34С1(С2) / О-35].
20. Опанасенко О.В. Сфера діяльності соціального педагога у сільській місцевості. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія «Педагогіка. Психологія. Філософія» / О.В. Опанасенко [за ред. Ніколаєнко С.М.] - Київ: Видавничий центр, 2014. - Вип. 199. - Ч. 2. - 348 с.
21. Осетрова О.О. Перспективи розвитку соціальної роботи в сучасних реаліях України. Соціальна робота в Україні: основні напрями, проблеми та перспективи розвитку [Текст] / За ред. проф. Осетрової О.О. // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 квітня 2016 р. - Д.: ДНУ, 2016. - 147 с)
22. Падалко Г. Служба в органах місцевого самоврядування: проблеми конституційно-правової теорії та практики / Г. Падалко // Публічне право. 2012. №3 (7). С.20- 25.
23. Поліщук Ю. Соціальне виховання учнівської молоді як важлива педагогічна проблема / Ю. Поліщук // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Педагогіка. Соціальна робота. - 2016. - Вип. 2. - С. 186-188.
24. Про соціальну роботу з дітьми та молоддю: Закон України від 21 червня 2001р. №2558// Офіц.вісн. України. - 2001. - №29. - С.76-82.
25. Про місцеве самоврядування в Україні. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр> (дата звернення 10.02.2022)

26. Репнова Т.П. Тренінг керованої поведінки для молодих підлітків (розвиток здатності протистояти впливу екстремальних умов)/ Т.П. Репнова // Практична психологія та соціальна робота, 2014. - №9 (196). – С. 23 – 27.
27. Савченко О. Про стан та перспективи розвитку загальноосвітніх навчальних закладів у сільській місцевості /О.Савченко // Початкова школа. – 1999. - №1. – С.1-3.
28. Семигіна Т. В. «Громада» чи «спільнота» (інтерпретації феномену громади сучасними науковцями) / Т. В. Семигіна, Д. О. Лиховид // Нова парадигма : [журнал наукових праць] / голов. ред. В. П. Бех ; Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова; творче об'єднання «Нова парадигма». – Вип. 123. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. – 226 с. – С. 186 – 195.)
29. Семеренська О.В. Основні функції фахівців із соціальної роботи в Україні та Великій Британії. Педагогіка та психологія,(47), 2015.с 259-267.
30. Семигіна Т.В. Соціальна робота (теорія і практика): навчальний посібник / Лукашевич М.П., Семигіна Т.В. – К.:ІПК ДСЗУ,2007.-341.
31. Семигіна Т. Сучасна соціальна робота/ Т.Семигіна. – Київ: Академія праці, соціальних відносин і туризму, 2020. – 275 с.
32. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій / Н.А. Сейко.– Житомир: Житомир.держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с.
33. Сидоров В. Діяльність соціального працівника: рольовий аспект / В.Сидоров// Соціальна політика і соціальна робота. – 1999р. №3-4., – С.41-81.
34. Слосанська Г.І. Професійна підготовка соціальних працівників у вищих навчальних закладах Австралії / Г.І. Слосанська. – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2011. – 49с.
35. Слосанська Г.І. Ролі фахівця із соціальної роботи в територіальній громаді / Г.І. Слосанська // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: «Педагогіка. Соціальна робота».-2017. - № 1(40).
36. Слосанська Г. І. Соціальна робота в територіальній громаді: теорії, моделі та методи: монографія / за наук.ред.д-ра пед. наук, проф. В. А. Поліщук. – Тернопіль: ТНПУ імені В. Гнатюка, 2018. – 382 с.

37. Соціологічні дослідження в молодіжній роботі. Навчально-методичний посібник для фахівців, які працюють з молоддю. – Київ: ДУ «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2021. – 90 с.
38. Соціальна педагогіка: Навч.посібни/ За ред. А.Й.Капської. -Київ,2000.-264с.
39. Соціальна робота в Україні. Навч.посібник для вищ.навч.закл./ І.Д.Зверєва, О.В.Безпалько, С.Я.Чарченко та ін.,[За заг.ред. І.Д.Зверєва,Г.М.Лактіонової]. – Київ:Центр навчальної літератури,2004. 256с.
40. Соціальна робота в Україні: теорія і практика: посібник для підвищення кваліфікації психологів центрів соціальних служб для молоді / За ред. А.Я. Ходарчук. – 5-а ч. – Київ, 2003.
41. Сурмін Ю. Вимоги до успішного державно-управлінського реформування / Ю. Сурмін // Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. - 2011. - Вип. 1. - С. 23-31.
42. Тамм А. Є. Теоретичні засади діяльності органів місцевого самоврядування в соціальній сфері / А. Є. Тамм // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. / редкол. : О. Ю. Амосов (гол. ред.) [та ін.] – Х. : Магістр, 2012. – Вип. 4 (39). – С. 359–365.
43. Технології соціально-педагогічної роботи: Навчальний посібник / За заг. ред. проф. А.Й.Капської. - К., 2000. - 372 стор.
44. Технології соціальної роботи за місцем проживання : навч. посібник / укладачі Івашенко К. В., Коцур І. В. 2-ге вид., оновл. – Умань : ФОП Жовтий О.О., 2016. – 114 с.
45. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика: Навч. Посіб / Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова – 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ, 2008.
46. Успішна територіальна громада, с. 5.
47. Фетіскін Н. П., Соціально-психологічна діагностика розвитку особистості і малих груп/ Н.П. Фетіскін, В.В Козлов, Г.М. Мануйлов - М., Вид-во Інституту Психотерапії. – 2002.- 490 с.

48. Чертова К. Соціальне виховання як предмет соціальної педагогіки / К.Чертова // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2005. – № 1. – С. 26-29.
49. Чубук Р. В. Соціальна педагогіка : [навчальний посібник] / Р. В. Чубук – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 348 с
50. Шинкарук В. Д. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах (для студентів напряму підготовки «Соціальна педагогіка») / В. Д. Шинкарук, Р. В. Сопівник, І. В. Сопівник – Київ:ЦП «Компринт», 2015. – 236 с.

Додатки

Додаток А

Тренінг на тему «Лідер у кожному з нас»

Мета: в'яснити, яку людину називають лідером, якими якостями характеру повинен володіти; навчитися бачити свої позитивні та негативні риси характеру; розвивати комунікативні якості; виховувати ціннісне ставлення до себе та оточуючих.

Обладнання: м'яч, олівці, фломастери, папір А4, таблиці з написами «ТАК» «НІ» «МОЖЛИВО», скринька, квітка з паперу (пелюстки до квітки).

Структура тренінгу

№	Види роботи	Час	Забезпечення
1.1	Коло знайомства	3-5хв	М'яч
1.2	Квітка очікувань	3-5хв	Олівці, папір, заготовка квітки

2.1	Вправа «Асоціації»	5хв	
2.2	Вправа «Пантоміма»	7хв	Декоративна скринька, папірці з написаними емоціями
2.3	«Емблема лідера»	5хв	Аркуш паперу, олівці, фломастери
2.4	Вправа «Сніговий ком»	5хв	
2.5	Вправа «Так. Можливо. Ні»	5хв	Таблички з написами
3.1	Вправа «Коло лідера»	3хв	М'яч

Хід тренінгу

I. Повідомлення теми і мети.

- Доброго дня, я рада вас вітати на нашому тренінгу – «Лідер у кожному з нас». Сподіваюся ми гарно, з користю проведемо час.

1. Коло знайомства

- Щоб краще проходило наше спілкування пропоную нам познайомитися.
(кожен називає своє ім'я, вік, декілька слів про себе)

2. Квітка очікувань

- Пропоную нам створити квітку очікувань. У кожного з вас є пелюстка, напишіть на ній чого ви очікуєте від заняття. Приклейте пелюстки до квітки, озвучуючи свої очікування.

II. Основна частина

1. Вправа «Асоціації»

- Перед вами плакат з написом «Лідер»- допишіть який він для вас, з чим асоціюється у вас це слово.

Яку ж людину називають лідером? Лідером не обов'язково має бути людина з вродженими якостями, якості лідера можна набувати, працюючи над собою. Не обов'язково щоб людина була з високим IQ. Лідер – людина в якій добре розвинута інтуїція, комунікабельна та чуттєва. Є чимало якостей які приписують лідеру це: впевненість у собі, відповідальне ставлення до

всього, витривалість, допитливість, товариськість, цілеспрямованість, вміння планувати та роз приділяти свій час та багато інших.

2. Вправа «Пантоміма»

- Лідер повинен вміти володіти різними емоціями. Пропонуємо кожному з вас витягти з скриньки папірець на якому написана емоція яку вам необхідно відтворити. Не хвилюйтесь, якщо у вас виникнуть труднощі ми разом впораємось.

3. «Емблема лідера»

- У кожного уявлення про лідера своє, ми вже описали його. Зараз я пропоную вам намалювати емблему вашого лідера, зобразіть своє бачення на папері.

4. Вправа «Сніговий ком»

- Давайте ще раз проговоримо якими ж якостями має володіти лідер. Будемо передавати м'яч один одному називаючи ті чи іншу якість.

5. Вправа «Так. Можливо. Ні»

- У кожного з вас є таблички «Так» ,«Можливо», «Ні». Зараз я буду читати твердження, а вам необхідно обрати відповідь. Всі у кого відповіді співпадають утворіть групу. Обговоріть та аргументуйте свій вибір.

1. Лідер доводить справу до кінця
2. Лідер ніколи не відступає перед складними завданнями.
3. Лідер має вміти переконувати.
- 4.Лідер має підкоряти інших собі.
5. Лідер може виглядати як завгодно, вигляд немає значення.
6. Лідер тільки піарить, рекламує себе.
7. Лідер має працювати тільки на благо іншим.
8. Лідер, вирішуючи/пропонуючи щось, має аргументувати свій вибір.
9. Управління лідера полягає в його силі.
10. Лідер має будувати доброзичливі відносини з усіма учасниками колективу.
11. Лідер має вміти критикувати.

12. Лідер має бути як виконавцем так і керівником поставленої роботи.

III. Підсумок.

- Пропоную вам підійти до нашої квітки очікувань. Чи справдились вони?
- У кожного з вас є якості лідера. Подумайте, яка якість притаманна саме вам.

1.Вправа «Коло лідера»

- Пропоную кожному продовжити речення: «Я можу бути лідером тому, що я ...».

Додаток Б

Бесіда

Тема: «Комунікабельність – важлива навичка нашого часу»

Мета: ознайомити з невербальними способами спілкування, порадами для покращення навичок спілкування; вдосконалювати вміння використання невербального спілкування; розвивати комунікативні навички, бажання спілкуватись, дізнаватись щось нове; виховувати поважне ставлення один до одного.

Обладнання: карточки з завданнями, картки з порадами,

Хід бесіди

I.Вступна частина

- Доброго дня, сьогодні ми з вами поговоримо про комунікабельність як важливу навичку нашого часу.

Комунікативні навички важливі вміння для формування свого кола спілкування, соціальної взаємодії, знайомства з новими людьми, професійної діяльності. Де б не перебувала людина їй необхідно спілкуватися, знаходити спільну мову з оточуючими. В людини виникає чимало проблем та труднощів коли вона не вміє спілкуватися. Наразі дане питання є актуальним серед молоді, тому що більшу частину свого життя вони проводять за гаджетами, відгороджуючи себе від живого спілкування.

- Що для вас означає спілкування?
- З якими труднощами ви стикаєтесь під час налагодження контакту з новою людиною, в новому колективі?

- Які способи спілкування ви знаєте?

II. Основна частина.

Всі ми розуміємо важливе значення спілкування. Його формують комунікативні навички, завдяки ним ми встановлюємо контакти один з одним, зацікавлюємо людину до спілкування, підтримуємо розмову, аргументуємо свою думку, можемо відстояти свої інтереси, вирішувати конфліктні ситуації, допомагають розуміти оточуючих, їхні мотиви та реакції на дії. Також такі навички вчать нас користуватися невербальними засобами. До мови невербального спілкування належать не тільки жести, а й почуття. Погляди, міміка, жести, пози також є засобами для спілкування.

Вправа «Мова тіла»

Для цієї вправи нам необхідно поділитися на пари. Згадайте якусь ситуацію з свого життя яка викликала у вас сильні емоції. З допомогою свого тіла, пози, міміки, жестів вам необхідно передати це почуття, цю емоцію. Всім іншим необхідно відгадати стан в якому знаходиться ваш партнер. Наступним етапом буде показати те що написано на картці.

-Комунікативність є один з компонентів комунікабельності. Ця якість може бути як вродженою у людини так і набуватися протягом життя, також її можна розвивати та вдосконалювати.

-Кожному хочеться бути почутим, не обов'язково при цьому бути душею компанії або бути її центром. Ось декілька причин чому необхідно розвивати в собі комунікабельність.

Уміння легко знаходити спільну мову з людьми, встановлювати контакт приносить успіх у житті, допомагає повністю реалізувати себе у всіх сферах життя. Людина яка вміє знаходити спільну мову з різними людьми може краще і швидше вирішити конфліктні ситуації, вона проявляє гнучкість, швидкість мислення та розуміння. Добре розвинута майстерність спілкування – більше шансів досягти своєї мети. Якщо ви прагнете до успіху – розвивайте свою комунікабельність.

Пропоную вам декілька порад комунікабельності:

1. Не забувайте головне правило моралі : «Ставтесь до людей так як ви хотіли б щоб ставилися до вас!». Якщо ви хочете щоб вас оточували товариські, активні, цікаві та розумні співрозмовники – будьте такими.

2. Не бійтеся бесіди. Беріть управління бесідою в свої руки, станьте її ініціатором. Проявляйте емпатію, цікавтесь думками та поглядами співрозмовника. Відмовтесь від шаблонних висловів, проявіть креативність, творчість. Але не забувайте враховувати особливості свого співрозмовника.

3. Після кожної бесіди відмічайте щось корисне для себе, що може позитивно вплинути на ваш розвиток. Не бійтеся негативного діалогу, це ще один досвід спілкування.

4. Будьте позитивно налаштовані до бесіди. Всім цікавіше вести бесіду з усміхненою, оптимістичною людиною. До такої тягнуться, звертаються за порадою, розповідають плани та ідеї.

5. Не бійтеся проявляти індивідуальність. Кожна людина особлива, не забувайте про це, та не втрачайте свою.

6. Поважайте свого співрозмовника, його думку та погляди. Якщо ваші погляди різняться висловіть спочатку свою думку щодо спільного, вже потім тактовно висловіть незгоду.

7. Не забувайте про невербальні засоби спілкування. Ваше обличчя, поза, рухи тіла мають бути товариські та відкриті.

8. Пам'ятайте, що спілкування повинно приносити вам задоволення. Почніть насолоджуватись процесом спілкування і ви не помітите як швидко минає час за цікавою бесідою.

III. Заключна частина.

-Що корисного ви дізналися для себе після нашої бесіди?

-Які поради ви б дали собі на майбутнє, для покращення свого спілкування?

- Що вам необхідно вдосконалити в собі для досягнення ваших цілей?

На останок хочеться порадити вам декілька книг які допоможуть вам розвинути свої навички спілкування, навчать розуміти співрозмовника:

- Елізабет Мерманн « Комунікація та комуникабельність. Практичні рекомендації для відкритої комунікації».
- Пол МакГі «Майстерність спілкування. Як знайти спільну мову з ким завгодно».
- Філіп Зімбардо «Як побороти сором'язливість».
- Джеймс Борг « Секрети спілкування. Магія слів».

Також для вдосконалення комуникативних та організаторських навичок нами було проведено ряд вправ та ігор:

«Розкажи про...»

Мета: розвиток навички вільного спілкуватися

Кожному учаснику необхідно взяти щось зі своїх речей, якийсь предмет, що належить саме йому. Керуючий дає завдання: «Розкажи про свого господаря». Учаснику необхідно від іменні предмету розказати про себе. Інші учасники можуть задавати питання з різних сфер діяльності. щоб урізноманітнити, розшитими розповідь.

«Іншими словами»

Мета: розвивати вміння доносити інформацію, думки іншими словами.

Необхідно поділитись на декілька груп по 3-5 осіб. Керуючий одному з учасників говорить слово або фразу. Учасникам необхідно передати сенс фрази але іншими словами, жодне слово керуючого не має повторитись.

«Які ми схожі!»

Мета: розвивати навички встановлення контакту(контактування).

Для вправи необхідно поділитися на пари. Кожна пара повинна знайти та записати якомога більше спільних рис та характеристик. Потім змінюються пари, учасники продовжують шукати спільне вже з іншим партнером. Перемогу здобуває той, хто першим знайде 7 спільних рис. По закінченню пошукового етапу починається обговорення: Чи легко було виконувати? З якими труднощами довелося зіштовхнутись? Чи легко було

знаходити щось спільне з іншою людиною? Що вам допомогло при встановленні контакту?

«Вийди з шкарлупи»

Мета: набувати вміння переконувати.

Учасники утворюють коло, в середину кола розміщують учасника, який погано володіє навичками комунікації, або бажуючий. Завдання учасників у колі переконати людину що в колі вийти з нього. Можна ускладнити вправу або обігрувати обидва варіанти, щоб учасник у колі переконав інших випустити його з кола.

«Малюнок на двох»

Мета: вдосконалювати вміння працювати в парі, знаходити спільну мову.

Учасники діляться на пари, кожна пара отримує листок паперу та олівець. Їм необхідно намалювати один спільний малюнок не домовляючись про нього заздалегідь. Виконувати завдання необхідно мовчки, тримаючи один олівець удвох. Після виконаної роботи проводиться обговорення: Що ви намалювали? Чи складно вам було розуміти задум свого партнера? Хто в парі взяв на себе лідерство, чи можливо воно переходило від одного до іншого? Що допомагало вам бути лідером, а що заважало? Чи було б вам легше якби ви могли розмовляти? Як на вашу думку, у вас вийшло бути лідером в цій ситуації?

«Лабіринт»

Мета: вдосконалення навички керувати іншими

Заздалегідь на підлозі малюється лабіринт, учасники діляться на пари. Одному учаснику зав'язують очі. Суть гри полягає в тому, що необхідно давати команди своєму партнеру, що він говорить так і робити. Необхідно пройти лабіринт не зіткнувшись з перешкодами. За кожне зіткнення учасники отримують штрафний жетон. Кожен учасник має спробувати себе на місці керівника та виконавця. По завершенню відбувається обговорення та обмін враженнями: Що вам давалося легше керувати чи виконувати? Хто

виявився кращим керівником? Які якості вам допомогли при керуванні? Які висновки ви зробили для себе?